

Moskova'nın Kutuplaşma Çabaları: Putin Dönemi Rus Dış Politikası

A. Sait SÖNMEZ¹

Özet

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Rusya Federasyonu sancılı bir geçiş süreci yaşamıştır. Bu süreçte ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda birçok buhran ortaya çıkmıştır. Bu buhranlar sonucunda ülkenin ekonomisi gerilemiş, iç ve dış politikasında ise bir takım belirsizlikler baş göstermiştir. Böylece Rusya için dışarıda olumsuz bir ülke imajı oluşmuştur. Pragmatist bir çizgi takip eden Vladimir Putin yönetimi ise öncelikli olarak Rusya'nın ekonomik durumunu düzeltmiş ve iç politikada merkezi idarenin gücünü artırıcı önlemler almıştır. Böylece içerde güçlenen Rusya dışarıda da etkin bir dış politika izleme imkânına kavuşmuştur. Bu makalede Putin yönetiminin Rus dış politikasında önceliği olan aktörlerle kurduğu ikili ilişkiler analiz edilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Rus dış politikası, Putin yönetiminin dış politikası, Rusya ve Batılı ülkeler, Rusya ve Asya ülkeleri, Rusya-BDT ilişkileri.*

¹ Yrd. Doç. Dr., AİBÜ, Mudurnu Süreyya Astarıcı MYO, İktisadi ve İdari Programlar Öğretim Üyesi, sonmez1975@gmail.com

Polarization Struggle of Moscow: Russian Foreign Policy During Putin Era

Abstract

In the post-cold war era, Russia has experienced a painful transformation period. In this period, a lot of economic, social and political crisis have been encountered. As a result of those crises, the economy of the country went into regression, and, some uncertainties were experienced in both internal and external politics. All those caused a pessimistic image for the country in the external world. Vladimir Putin's administration who followed pragmatic policies, has started with the fixtue of economic conditions, and has taken some measures to enhance the power of central government. Thus, Russia, by enhancing its internal situation, has had the ability to follow an efficient foreign policy. In this paper, Putin's administrations bilateral relations, with the actors who have priority in Russian foreign policy have been analyzed.

Keywords: *Russian foreign policy, foreign policy of Putin's administration, Russia and Western states, Russia and Asian states, Russia-CIS relations.*

1. Giriş

Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu Glastnost (şeffaflık) ve Prestroyka (yeniden yapılanma) politikaları sonrasında Rusya'da sancılı bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Özellikle Boris Yeltsin ve ekibi tarafından oldukça kapsamlı bir ekonomik ve siyasi dönüşümün gerçekleştirildiği bu süreçte, birçok alanda buhranlar baş göstermiştir. Siyasi ve kültürel alanda sarsıcı bir aidiyet krizi yaşanmış, buna paralel olarak ekonomik ve sosyal alanlarda çok daha fazla çarpıcı sonuçları olan buhranlar ortaya çıkmıştır. Öncelikle planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş ve hızlı bir şekilde uygulamaya konulan özelleştirme programı² sonucunda, Rus toplumu köklü ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Yine bu sürecin doğal bir sonucu olarak çarpık bir ekonomik yapılanma oluşmuş, oldukça küçük fakat güçlü bir sermaye sınıfının yanı sıra, yoksul halk kitleleri ortaya çıkmıştır.³ Ayrıca 1997 yılında Güney Doğu Asya'da patlak veren ekonomik krizin Rus ekonomisinde oluşturduğu hasar, sürecin daha da sarsıntılı geçmesine neden olmuştur. Diğer yandan yine bu geçiş sürecinde Rusya'da ortaya çıkan medya tekelleri, oligarklar⁴ ve suç örgütleri⁵ adeta ülkenin modern derebeyleri haline gelmişlerdir.

Bu dönemde “şok tedavi” olarak adlandırılan ekonomik reformlara paralel olarak, siyasi ademi merkezîliğe geçiş süreci de başlatılmıştır. Bunun sonucunda Rusya'ya bağlı idari bölgeler hızlı bir şekilde güçlenerek merkezden uzaklaşmışlardır. Aralık 1993'te kabul edilen

² Yeltsin yönetimi 1992-1994 yılları arasında özelleştirme programını tamamlamıştır. Batılılar tarafından desteklenen bu program sonucunda makul bir orta sınıf oluşturulamamıştır. Programı yöneten Anatoil Chubais'in şu ifadesi bu acil özelleştirme gerekçesini açıklamaya yetmektedir: “Her şeyi çalıyorlar ve onları durdurmak imkânsız. Fakat bırakınız çalsınlar ve mülkiyetlerine geçirsinler. Onlar sonra malik olurlar ve mülklerinin münasip yöneticilerine döndürürler.” (Ahmet Sapmaz, *Rusya'nın Trans Kafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008, s. 101.)

³ 1991-2000 yılları arasında ulusal gelir % 40 oranında gerilemiş, sanayi ve tarım çökmüş, yatırımlar azalmış ve halkın alım gücü düşmüştü. Nüfusun % 40'ı yoksulluk sınırının altında yaşamaktaydı. Bunlara ek olarak işsizlik ve enflasyon kronikleşmiş sorunlar haline gelmişti. “Putin Döneminde Rusya: Reelpolitik'in Dönüşü”, 27.11.2005. <http://www.nartajans.net/nuke/modules.php?name=News&file=article&sid=1888> Erişim: 20. 04. 2009.

⁴ Gorbaçov yönetimi tarafından yürürlüğe konan liberalleşme çalışmaları ve reformlar sayesinde sayıları oldukça az olan bir kesim ilk birikimlerini gerçekleştirerek, sermaye sınıfı haline gelmişlerdir. Yeltsin döneminde uygulanan özelleştirme programı sırasında bu sınıf, genelde hukuk dışı yollarla ve piyasa fiyatlarının çok altında bir karşılıkla, ülke kaynaklarının önemli bir kısmını ele geçirmişlerdir. Oligarklar olarak adlandırılan bu sınıf daha sonra ülke içinde politik güç haline gelmişlerdir. (Sapmaz, *age*, s. 122-123)

⁵ Bu konuda bkz: Mim Kemal Öke, “Kremlinoloji”den Kriminolojiye Rusya Kaynaklı Postmodern Global Tehdit”, (ed.) Mim Kemal Öke, *Geçiş Sürecinde Türk Cumhuriyetleri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s. 1-10. Suç örgütlerinin enerji sektöründeki faaliyetleri için bkz: Mert Bilgin, *Avrasya Enerji Savaşları*, I Q Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 105-118.

Rusya Federasyonu Anayasası'na göre ülke 89 cumhuriyet, eyalet, il ve özerk bölgeden oluşmaktaydı.⁶ Aslında bu durum Yeltsin'in Mihail Gorbaçov'a karşı başlattığı iktidar mücadelesi sırasında "herkese istediği kadar egemenlik" vaat etmesinin bir sonucuuydu.⁷ Ancak I. Çeçenistan Savaşı sonrasında Moskova'nın içerde ve dışarıda kaybettiği itibar, sorunun Dağıstan'a yayılması ve Yakutistan ve Başkurdistan gibi farklı etnik grupların yaşadığı bölgelere sızrama ihtimali, ademi merkezizetçi idari yapılanmanın sorgulanmasına neden olmuştur.

Yeltsin yönetiminin üstesinden gelemediği bir başka sorun ise Rusya'nın jeopolitik nüfuz alanının daralmasının durdurulamamasıdır. Geri çekilme hareketi 1989 yılında Afganistan'da başlamıştır. 1991 yılına gelindiğinde bu ülkenin batı sınırları, Almanya'nın ortalarından Moskova'nın 200 km yakınına kadar gerilemiş, böylece 1772 yılındaki Rusya-Polonya sınırına geri dönülmüştür. Doğuda Kuril Adaları nedeniyle Japonya ile tartışmalı bir durumla karşılaşmıştır. Güneyde ise Çarlık Rusyasının Kafkasya'daki XVIII. yüz yıl ve Orta Asya'daki XVII. yüz yıl sınırlarına geri dönülmüştür.⁸ Ayrıca bu 'de jure' geri çekilişe ek olarak Moskova, Doğu Avrupa, Orta Doğu, Latin Amerika, Asya, Pasifik ve diğer bölgelerdeki müttefikleriyle yollarını ayırmıştır. Bu ülkelerden bir kısmı izolasyona mahkûm olurken, başta Doğu Avrupa'dakiler olmak üzere diğer bir kısmı ise Batı'nın nüfuz alanına girmeye başlamıştır.

Diğer yandan yönetimdeki 'Yeni Batıcılar' uyguladıkları reformlarla Rusya'yı Batı dünyasının saygın bir üyesi haline getirmeye çalışmışlardır. Ancak bu dönemde ortaya çıkan bazı gelişmeler, Rusya ve Batılı güçler arasında yeni krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Çeçenistan krizi, Bosna ve Kosova'ya yapılan müdahaleler, Avrupa Birliği'nin (AB) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) doğuya doğru genişlemeleri ve Batılıların Rusya'nın 'yakın çevre'sine göz dikmeleri bunların başta gelenleridir. Dolayısıyla Soğuk Savaş koşullarında 'ideolojik' nedenlerle izah edilen Moskova – Batı rekabeti, Sovyetler Birliği sonrasında değişik olgular etrafında sürmüştür.

⁶ Fırat Karabayram, *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2007, s. 89.

⁷ Fırat Purtaş, *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Platin Yayınları, Ankara, 2005, s. 42.

⁸ Nazim Cafersoy, "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyön Arayışları", *Avrasya Dosyası*, Jeopolitik Özel, C. 8, No: 4, 2002, s. 59-60.

Yukarıda ana hatlarıyla ortaya konan tablo Yeltsin yönetiminin karşılaştığı temel açmazlardır. Halefi Vladimir Putin'e koltuğuyla beraber, yukarıda belirtilen sorunları miras bırakan Yeltsin, henüz görev süresi dolmadan, 2000 yılının başında istifa etmiştir. Putin ise geçiş döneminde ortaya çıkan ekonomik, idari ve siyasi sorunların üstesinden gelmek ve dış politikada karşılaşılan handikapları aşmak üzere yeni projeler geliştirmiştir. Makalede ülkesini uluslararası sistemde yeniden saygın bir aktör haline getirmeye çalışan Putin yönetiminin, Rus iç siyasi sistemine verdiği çeki düzen ve Rus dış politikasına nasıl bir taze kan empoze ettiği analiz edilmektedir.

2. Putin Yönetimi'nin Dış Politikasına İlişkin Kuramsal Tartışmalar

Rusya'yı uluslararası arenada bölgesel süper güç ve enerji gücü haline getirmeye çalışan Putin yönetimi, Rusya'nın 'yakın çevre', Balkanlar, Uzak Doğu ve diğer bölgelere yönelik politikasını yeniden belirlemiştir. Putin yönetimi Gorbaçov-Yeltsin döneminden farklı olarak Batıyla ilişkileri ortaklık yerine pragmatizm ekseninde yürütmeye çalışmıştır. Yeni Batıcılık, Aşırı Avrasyacılık ve Rus Milliyetçiliği gibi akımlardan farklı bir çizgi takip eden Putin yönetiminin dış politikası için ılımlı veya pragmatist Avrasyacılık, demokratik devletçilik (statizm) ve uzlaşmacı/uzlaştırıcı jeopolitik akım gibi tanımlamalar yapılmıştır.⁹

Demokratik Devletçilik veya Pragmatist Avrasyacılık şeklinde yapılan tanımlamalar, Putin yönetiminin dış politikada pragmatist bir çizgi takip etmesi ve maceracı politikalara atılmamasına işaret etmektedir. Putin'in dış politika yaklaşımı genel olarak; çıkara dayalı işbirliği ve medeni bir rekabetin hakim olduğu çok kutuplu uluslararası sistemde Rusya'nın bir kutup haline gelmesidir. Özellikle Putin iktidarının ilk yıllarında geçici de olsa, Rusya'nın bir dünya gücü olmaktan çok bir Avrasya gücü olduğu imajı verilmiştir.¹⁰Bu dönemde ABD, uygulamakta olduğu 'süper güç stratejisi'nin gereği olarak jeopolitik açıdan Avrasya'ya hâkim olmak istemektedir. Buna karşın Putin, beklenenin aksine Gorbaçov-Yeltsin yönetimlerince uygulanan Rus dış politikasının Avrupa yönelimini sürdürmüş, AB ve hatta

⁹ Putin'in dış politikasında öne çıkan Avrasyacı ve jeopolitik unsurlar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Vügar İmanov, *Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı*, Küre Yayınları, İstanbul, 2008, s. 275-288; Ömer Göksel İşyar, *Global ve Bölgesel Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Dağlık Karabağ Sorunu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 51-53; Cafersoy, "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları", *age*, s. 94-99.

¹⁰ İşyar, *age*, s. 51-52.

ABD ile daha yakın ilişkiler kurmuş; Çin’le ilişkileri geliştirerek ‘Asya kartı’ını aktif olarak kullanmıştır. Ayrıca artan petrol fiyatlarını da göz önünde bulundurarak, enerjinin kontrolünün sağlanmasını dış politikasının en önemli unsuru haline getirmiştir. Enerji politikaları dışında, silah ve teknoloji ihracatını artırarak ekonomiyi geliştirmek, Rus şirketlerinin ve Rus vatandaşlarının ülke dışındaki faaliyetlerini desteklemek gibi faaliyetler,¹¹ Putin Yönetimi’nin pragmatist uygulamalarına örnek gösterilebilir. Nitekim Putin uyguladığı dış politikanın temel felsefesini şu şekilde özetlemiştir: *“Bizim dış politikamızın bağımsızlığı kuşku doğurmamaktadır. Bu dış politikanın temelini pragmatizm, ekonomik verimlilik ve ulusal meselelerin önceliği oluşturmaktadır”*.¹²

Diğer yandan Putin siyasal söyleminde, ‘güçlü devlet’, ‘vatanperverlik’ ve ‘toplumsal dayanışma’ gibi geleneksel Rus değerlerini referans alan Avrasyacılık düşüncesinin temel görüşlerini, değişik tonlarda vurgulamıştır. Hazırladığı ulusal güvenlik belgelerinde ve yaptığı resmi açıklamalarda, Rusya’nın bir Avrasya ülkesi olduğunun altı açıkça çizilmiştir. Özellikle 11 Eylül olayları sonrasında ABD ile kurduğu özel ilişkiler ile aşırı Avrasyacılar arasında farkını ortaya koyan Putin, zamanla Batıcılık felsefesinden de giderek uzaklaşmıştır. *“Putin’in yaklaşımı; karşılıklı olarak hayati milli menfaatlere saygı gösterilmesini, özellikle savunma, güvenlik ve ekonomi alanlarında olmak üzere çeşitli siyasi faaliyetlerde karşılıklı menfaate dayalı bir işbirliğini ve uluslararası sistem içinde medeni bir rekabeti gerektirmektedir.”*¹³

Putin’in yapmış olduğu açıklamalarda özgürlük, özel mülkiyet, pazar ekonomisi, çok kutuplu dünya hedefi ve yakın çevre gibi unsurların öne çıkması dış politika felsefesinin Avrasyacılık’ın farklı bir tonu olduğunu göstermektedir. Putin henüz göreve gelmeden önce yayımladığı mesajında, Prestroyka öncesinden başlayarak uygulanan ekonomik reformları sert bir dille eleştirmiştir. Yeni yönetim özellikle başka ülkeleri taklit etmeden, Rusya’ya özgü ekonomik kalkınma planı hazırlanmasını savunmuştur. Bu anlayışa göre ülke ekonomik açıdan “ideolojik, ahlaki ve manevi ölçüler” içinde gelişmeli idi. Putin’e göre Rusya özgürlük, özel mülkiyet ve pazar ekonomisi prensiplerine dayanarak yapılmalı ve bunun yanı sıra geleneksel değerlerinin de bilincinde olmalı idi. Bunun için de,

¹¹ Fatih Akgül, “Rusya’nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikaları’nın Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 3, S. 5, Haziran 2007, s. 133.

¹² Purtaş, *age*, s. 179.

¹³ İşyar, *age*, s. 51-52.

gelişmenin merkezi ve düzenliliğin garantörü olan ‘güçlü devlet’ gereklidir. Zira değişimi bu güçlü devlet sağlayacaktır.¹⁴ Putin ancak güçlü, etkin, demokratik, yurttaşlarının haklarını, ekonomik özgürlüklerini savunabilen ve onlara uygun yaşam koşulları sağlayabilen bir devletin dış meydan okumalara karşılık verebileceğini vurgulamıştır. Böylece iç politikada güçlü bir devlet hedeflenmiş, dış politika ise öncelikli olarak iç sorunların çözümüne yönelik esaslar çerçevesinde yürütülmüştür. Nitekim bu ‘güçlü devlet’in gerekliliği pragmatist nedenlerle izah edilmiştir. Putin yönetiminin ilk dışişleri bakanı Igor Ivanov dış politikadaki hedeflerini şu şekilde özetlemiştir: “*güvenliğin ve sürdürülebilir kalkınma için uygun koşulların sağlanması, nüfusun ve yaşam standartlarının yükseltilmesi, ülkesel birlik ve bütünlüğün korunması, anayasal düzenin sağlanması, sivil toplumun oluşturulması ve yurtdışındaki Rusların haklarının korunması.*”¹⁵

Uzlaşmacı jeopolitik yaklaşım ise Batıcılık, Milliyetçilik ve Avrasyacılık akımlarından oluşan ılımlı bir milliyetçiliktir. Bu model ayrıca Rusya’nın tarihsel rolü ve mevcut durumu arasında makul bir denge kurmayı amaçlamaktadır. Bu modelin yandaşları Rus dış politikasının realizm ve pragmatizme dayanmasını ve ülkenin mevcut imkânlarının küresel koşulları etkilemesi için etkin kullanımını savunmaktadırlar. Temel hedefleri Rusya’yı ve onun uluslararası arenadaki konumunu güçlendirerek ülkelerinin jeopolitik bağımsızlığını sağlamak olan bu modelin yandaşları, ekonomik yaptırımlar ve Avrupa’ya entegrasyon karşılığında taviz verilmesine karşı çıkmaktadırlar. Bu akımın önerileri şu şekilde özetlenebilir:

- Rusya’nın eski Sovyet alanındaki lider pozisyonunun özellikle ekonomik araçların kullanılarak güçlendirilmesi.

- Sovyetler Birliği’nden miras kalan jeopolitik kaynakların etkin bir şekilde kullanılması: Bu ilke nükleer silahları caydırıcı unsur olarak elde tutmayı, BM Güvenlik Konseyi üyeliğinin sağladığı veto hakkını ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanmayı, Rusya doğal kaynaklarının ihracat ve transit geçişinden dış politikada yararlanmayı, Rus askeri üslerini güçlendirmeyi ve eski müttefiklerle -Angola, Mısır, Suriye, Irak, Libya, Küba- ilişkileri sürdürmeyi öngörmektedir.

¹⁴ Asem Nauşabayeva, “Yeltsin’den Sonra Putin’le Yeni Rusya”, *Stratejik Analiz*, C. 1, No: 1, Mayıs 2000, s. 6.

¹⁵ Nazim Cafersoy, “Rusya’daki Jeopolitik Model Arayışlarında Putin Yönetimi”, *Stratejik Analiz*, C. 4, No: 37, Mayıs 2003, s. 65-66.

• Rusya'nın Batı dünyasıyla olan ilişkilerini farklı bir zeminde sürdürmek: Böylece Rusya'nın Avrupa ile ilişkilerini geliştirmesi daha makul gözükmede ve Rusya için tek taraflı bağımlılığa neden olmayacak bir ilişki benimsenmektedir. Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesi her fırsatta teşvik edilirken ABD'nin küresel egemenlik çabaları eleştirilmekte ve engellenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yine de bu olumsuzluğun ABD ile çatışmaya dönüşmemesine özen gösterilmektedir.

• Rusya'nın Asya ile ilişkilerini Batı ile ilişkilerine paralel biçimde geliştirerek denge kurması: Bu bağlamda, Çin, Hindistan, Türkiye ve İran'la ilişkilerin geliştirilmesi öne çıkmaktadır.

• Rusya'nın transit geçiş olanaklarının kullanılması: Bununla Avrupa ve Asya Pasifik arasında bağlantı kurulması amaçlanırken, enerji koridoru vasfının kazanılması ve Hazar petrolünün Batı pazarlarına taşınmasına da ev sahipliği yapılması planlanmaktadır.¹⁶

Putin yönetimi tarafından dış ve güvenlik politikalarına yönelik iki önemli belge kabul edilmiştir: Ulusal Güvenlik Stratejisi (21 Nisan 2000) ve Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti (28 Haziran 2000). Her iki belgede de Avrasyacı motifler göze çarpmaktadır. Ulusal güvenlikle ilgili belgede 1993 yılında ilan edilen Yakın Çevre Doktrini'nde belirtilen Sovyet sonrası dönemde Moskova'nın hassas olduğu güvenlik sorunları yeniden vurgulanmıştır. Özellikle yurt dışındaki Rus vatandaşlarının hakları ve Rus dilinin kullanımının önemi belirtilmiştir. Doktrinde BDT ülkeleri için "Rusya'nın geleneksel müttefikleri" değerlendirilmesi yapılmış ve bu ülkelerle olan ilişkilerin geliştirilmesinin önemi belirtilmiştir.¹⁷ Dış Politika Konsept'inde ise Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde ABD'nin öne çıkmasından, NATO'nun genişlemesinden ve yeni üyelerinin topraklarına nükleer ve konvansiyonel silahların konuşlandırılmasından ve BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan gerçekleştirilen operasyonlardan duyulan rahatsızlıklar özellikle vurgulanmıştır. Hatta BM'nin günümüz koşullarına göre yeniden yapılandırılması önerilmiştir. Bütün bunlara ek olarak Rusya'nın eski Sovyetler Birliği mekânında tekrar öne çıkması öngörülmüştür. Sovyetler Birliği döneminde tesis edilen ilişkilerin sürdürülmesinin önemi vurgulanmıştır.¹⁸ Her iki belgede de BDT ülkelerinin

¹⁶ Cafersoy, "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları", *age*, s. 97.

¹⁷ Osman Metin Öztürk, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 27-28. Doktrin'in tam metni için bkz: *Age*, s. 57-86.

¹⁸ *Age*, s. 33-34.

Rusya için arz ettiği önemin altı çizilmiştir. Dış politika konseptinin IV. Bölümünde (Bölgesel Öncelikler) BDT ülkelerine yer verilmiştir.¹⁹

3. Putin Yönetiminin İç Politikadaki Öncelikli Uygulamaları

İktidarının ilk yıllarında uygulamaya koyduğu politikalar göz önüne alınırsa, Putin yönetiminin iki önemli konuda başarı sağladığı ortaya çıkmaktadır. Putin, iç politikada Federasyonu dağılmaya kadar götürebilecek merkezkaç kuvvetlerini bertaraf ederek, merkeziyetçi devlet yapısını yeniden tesis etmeyi²⁰ ve uluslararası politikada etkinliğini kaybeden Rusya'yı XXI. yüz yıla başat güçlerden biri olarak sokmayı başarmıştır.²¹ Şüphesiz ekonomi alanında kaydedilen başarı Rusya'nın dış politikasına da yansımıştır.

Rusya'da iktidarın 'dikey' bir şekilde merkezileşmesini hedefleyen Putin, öncelikle Rusya Parlamentosu'nun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nin bölge valilerinden oluşması sistemine son vermiştir. Böylece bölgelerin ülke politikasındaki etkisi azalmıştır. Bunun dışında Putin parlamentodan geçirdiği kanunlarla bölge yöneticilerini kontrol etme imkânına kavuşmuştur.²² Ayrıca doğrudan atamalarla yönetilen yedi 'süper bölge' oluşturulmuştur. 89 özerk cumhuriyet ve bölgenin yetkileri sınırlandırılmış ve bu idari birimler 'süper bölge'lere bağlanmıştır. Bunlara ek olarak, yerel valiler ve yöneticilerin yetkilerinin önemli bir kısmı merkeze devredilmiştir. Bu yöneticilerin, Federasyon Konseyi'ndeki üyelikleri düşürülmüştür. Birçok cumhuriyet ve bölgenin başına, seçimle ya da atamayla, merkeze bağlı asker kökenli politikacılar getirilmiştir. Böylece özerk cumhuriyet ve bölgelerin üzerinde merkezin kontrolü artmıştır.²³

Diğer yandan bütün cumhuriyetlerden, anayasalarını, Rusya Federasyonu Anayasası ile uyumlu hâle getirmeleri istenmiştir. Ayrıca bütün federe cumhuriyetlerde Kiril alfabesinin kullanılacağına dair karar

¹⁹ Tam metin için bkz: "Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konsepti", (ed.) Yılmaz Tezkan, *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, Ülke Kitapları, 2001, s. 224-238.

²⁰ Archie Brown, "Vladimir Putin ve Merkezi Devlet Gücünün Yeniden Tesisi", (ed.) Yılmaz Tezkan, *age*, s. 191-200.

²¹ Cem C. Oğuz, "Bir Anka Kuşunun Ayak Sesleri mi? V. Putin'in Bir Yıllık İcraatlarının Değerlendirmesi", *Stratejik Analiz*, C. 1, No: 10, Şubat 2001, s. 50.

²² Anar Somuncuoğlu, "Rusya Federasyonu'nda Merkez-Bölge İlişkilerinin Ekonomik Boyutu", (ed.) Yılmaz Tezkan, *age*, s. 34.

²³ "Putin Döneminde Rusya: Realpolitik'in Dönüşü", <http://www.nartajans.net/nuke/modules.php?name=News&file=article&sid=1888>

alınmıştır. Böylece Latin alfabesine geçmek isteyen bazı cumhuriyetlerin bu isteklerine engel olunmuştur. Bunların yanı sıra merkeziyetçi politika çerçevesinde Rusya'da sivil toplum ve diğer kuruluşların faaliyetleri devlet kontrolü altına alınmıştır. Bütün sivil toplum kuruluşları yaptıkları işler ve harcamalar gibi konularda belirli sürelerle yönetime rapor vermek zorundadırlar.²⁴

Putin yönetiminin öncelikleri arasında yer alan bir başka konu ise geçiş döneminde uygulanan 'şok terapi' programı sırasında ortaya çıkan ekonomik sorunlardır. Ekonomik geri kalmışlık, özellikle Asya krizi sonrasında yükselişe geçen enflasyon, Batılı ülke ve kurumlardan alınan borç yükü ve hızlı bir şekilde uygulamaya konan özelleştirme sonucunda ortaya çıkan oligarkların gücü, temel ekonomik sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik sorunların üstesinden gelmek için Putin yönetimi öncelikle, askeri-sanayi kompleksini ve Rusya'daki enerji hammaddesi kaynaklarını harekete geçirmiştir. Dünyanın enerji bölgelerinde yaşanan istikrarsızlıklar, petrol ve doğal gaz fiyatlarının yükselmesi, Putin yönetiminin enerji alanında mevcut pazarlara yapılan ihracatı artırması ve yeni pazarlar bulması, Rusya'nın ekonomik kalkınmasının en önemli nedenleridir.²⁵

Ekonomideki düzelmeye Putin'in iktidarının ilk yıllarından itibaren halkın refah seviyesine yansımıştır. Öncelikle yüksek enflasyon durmuş, ücretler ve rublenin satın alma gücü artmıştır. 2000 yılında 2 bin 270 dolar olan kişi başına milli gelir, 2002'de 9 bin 700 dolara, 2007 yılında ise yaklaşık 13 bin dolara yükselmiştir. Putin yönetiminin sonu itibariyle Rusya, her yıl ortalama yüzde 8 büyümüş, iç ve dış borçlarını ödemiş ve döviz rezervlerini 280 milyar dolara, altın rezervlerini ise 400 tona kadar çıkarmıştır. Böylece Uluslararası Para Fonu'na (IMF) bağımlılık son bulmuş ve kişi başına düşen milli gelir yaklaşık altı kat artmıştır.²⁶

Putin ayrıca oligarklar ve siyasi çevreler arasında oluşan zıtlaşmayı

²⁴ İlyas Kamalov, "Putin'in Ardından Rusya", *Stratejik Analiz*, C. 8, No: 96, Nisan 2008.

²⁵ Rusya petrol ve doğalgaz üretimi bakımından dünyada sırayla ikinci ve birinci konumundadır. Rusya'nın doğalgaz rezervi dünyanın % 25-28'ini oluşturmaktadır. Rusya 2003'te dünya genelindeki enerji üretiminin % 15'ini gerçekleştirmekteyken, 2005 yılında bu rakam % 35'e yükselmiştir. Avrupalıların enerji alanında kendisine bağımlı hale getiren Putin yönetimi, Asya'da Çin, Hindistan ve Japonya ile de aynı alanda anlaşmalar imzalamıştır. Putin yönetimi ayrıca, dünyanın diğer enerji bölgeleri olan Ortadoğu, Hazar Denizi ve Orta Asya'da etkinliğini artırmaya çalışmıştır. (Erkin Ekrem, "Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Çin", 12.01.2006 <http://www.turksam.org/tr/a723.html> Erişim: 1.12.2008).

²⁶ Hakan Güneş, "Yükselen Rus Kapitalizminin Yeni Çatı", http://siyagazete.net/sayi_12/index.php?SayfaX=20 Aralık-Ocak 2005 Erişim: 20.04.2009, Kamalov, "Putin'in Ardından Rusya", *age*, s. 71-72.

sona erdirmeye çalışmıştır.²⁷ Öncelikle en önemli oligarklardan B. Berezovski ve V. Gusinski'nin mal varlıklarına el konulmuş ve bu kişiler yurt dışına kaçmışlardır.²⁸ Bunların dışında bir kısım oligarklar gözaltına alınarak, haklarında yolsuzluk soruşturmaları açılmış ve bu yolla etkisiz hale getirilmişlerdir. Bu dönemde ayrıca Lukoil, Norilsk Nikel ve Avtovaz gibi önde gelen şirketlere şok baskınlar düzenlenmiştir. Böylece oligarkların en önemlileri kontrol altına alınmıştır.²⁹ İç politikadaki bu uygulamalar sayesinde devlet kurumları arasındaki çatışma ortadan kaldırılmış ve merkez-çevre ilişkileri yeniden düzenlenmiştir. Böylece Rus ekonomisinde devlet kontrolü sağlanmış ve oligarkların Rus siyasetindeki etkisi asgari seviye indirilmiştir.³⁰

4. Batılı Ülkelerle İlişkiler

Putin'in işbaşına gelmesiyle beraber, Yeltsin döneminin ilk yıllarına damgasını vuran Batıcıların yönetimdeki etkisi iyice zayıflamıştır. Ancak bu durum Moskova'nın Batıyla ilişkileri askıya aldığı veya tamamen Batı karşıtı bir dış politika izlediği anlamına gelmemektedir. Zira Putin her ne kadar Avrasyacılar ile dirsek temasında olmuşsa da, 2004 yılında Dışişleri Bakanlığına Batıcılara yakın bir kişi olan Sergei Lavrov'u getirmiştir.

Putin yönetimi 11 Eylül olaylarına kadar kıta Avrupa'sı ağırlıklı bir Batı politikası izlemiştir. Ancak 11 Eylül sonrasında belirli bir süre Washington – Moskova ilişkilerinde yaklaşıma görülmüştür. 11 Eylül saldırılarından hemen sonra ABD Başkanı Bush'u arayan Putin, Washington yönetimine her türlü desteği sağlamaya hazır olduklarını ifade etmiştir. Nitekim radikal Avrasyacıların tüm tepkilerine rağmen Moskova, Washington'un terör karşıtı kampanyasının aktif bir ortağı olmuştur. Hatta bu çerçevede Rusya, Soğuk Savaş yıllarından kalan iki askeri tesisini (Küba'daki Lourdes ile Vietnam'daki Cam Ranh Bay) sembolik olarak kapatmıştır. Ayrıca Orta Asya'daki Rus etkisinin bir şekilde devam ettirilebilmesi amacıyla Putin Afganistan'a düzenlenen operasyona aktif katılım kararı almıştır.³¹ Bu doğrultuda Putin yönetimi ABD'ye uluslararası terörle mücadelede destek için bir plan sunmuştur. Buna göre:

²⁷ Elnur Soltan, "Rus Dış Politikasının Siyasi İktisadı", *Stratejik Analiz*, C. 3, No: 29, Ekim 2002, s. 57-59.

²⁸ Sapmaz, *age*, s. 123.

²⁹ "Putin Döneminde Rusya: Reepolitik'in Dönüşü", <http://www.nartajans.net/nuke/modules.php?name=News&file=article&sid=1888>

³⁰ Oğuz, "Bir Anka Kuşunun Ayak Sesleri mi? ...", *age*, s. 51.

³¹ İşyar, *age*, s. 53.

- Rusya ve ABD istihbarat birimleri arasında sıkı temas kurulacak,
- Afganistan operasyonu sırasında insani yardım taşıyan uçaklara hava operasyonunun gidişine göre bu konuda ek kararlar alınabilecek,
- Rusya İlgili bölgelerde gerçekleştirilecek arama ve kurtarma operasyonlarına katılmaya hazır olacak,
- Rusya tarafından Afganistan’da resmi iktidar kabul edilen Rabbani iktidarına, Putin yönetimi askeri ve siyasi desteğini sürdürecektir.

Putin yönetimi bu doğrultuda bölge ile ilgili önemli istihbarat bilgilerini ABD’ye aktarmış, bir dağ tümenini Tacikistan’a yollamış ve Özbekistan ile Kırgızistan’daki üslerini ABD’nin kullanımına vermiştir.³² Rus dış politikasında meydana gelen değişimin nedenleri şunlardır: ABD ile ters düşmeme, Kuzey İttifakı ile yakınlaşma, Orta Asya ülkeleri üzerinde askeri alanda söz sahibi olma, BDT sınırlarını daha iyi kontrol etme, Çeçenistan sorunu dolayısıyla maruz kaldığı iç ve dış baskıyı azaltma ve NATO ile yeni perspektif oluşturma.³³

Putin yönetimi ayrıca, ABD’ye verdiği destek karşılığında Amerikan şirketlerinin özellikle enerji alanında Rusya’ya yaptığı yatırımları artırmasını talep etmiştir. Bunların yanı sıra, NATO’nun genişlemesi ve İttifak’ın operasyonları gibi konularda daha fazla söz sahibi olmak istemiştir. Putin yönetimi son olarak, Orta Asya’da etkili olmaya çalışan Çin’in faaliyetlerinin ABD’nin bölgeye girmesiyle dengeleneceğini düşünmüştür.³⁴ Moskova-Washington yakınlaşması Bush ve Putin’in 13-15 Kasım 2002 tarihinde düzenledikleri zirve ve bu zirvede alınan kararlarla somutlaşmıştır.³⁵

11 Eylül sonrasında Bush yönetiminin terörizme karşı ilan ettiği sonsuz savaş ve yukarıda bahsedilen yakınlaşma sonucunda, Putin yönetimi bazı kazanımlar elde etmiştir. Öncelikle Rusya, Batı toplumuna biraz daha yaklaşarak Batı camiası içinde belli bir prestije sahip olmuştur. Çeçenler

³² Nazlı Maç, *İki Kutuplu Sistem Sonrası ABD-Rusya Federasyonu İlişkileri Bağlamında Uluslararası Sistem Analizi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2004, s. 156.

³³ Fatma Taşdemir, “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Değerlendirme”, (ed.) Rafet Yinanç, Hakan Taşdemir, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 294.

³⁴ Maç, *age*, s. 157.

³⁵ Elnur Soltan, “Bush-Putin Zirvesi: Soğuk Savaşın İkinci Bitişi”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 20, Aralık 2001, s. 5-27.

ve Kuzey Kafkasya'daki diğer ayrılıkçı hareketlerle mücadele konusunda daha serbest hareket etmiştir. AGİT İstanbul Zirvesinde (1999) Clinton ve Yeltsin arasında tartışma konusu olan Çeçenistan'daki insan hakları ihlalleri, 11 Eylül sonrasında Washington'un literatüründen çıkarılmıştır. Moskova-Washington yaklaşması Rusya- NATO ilişkilerine de yansımıştır. 29 Mayıs 2002'de Roma Zirvesi'nde NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. 1997'de kurulan Rusya-NATO Daimi Ortaklık Konseyi'nin yerini alan Konsey'de Rusya'ya daha geniş yetkiler verilmiştir. Roma Zirvesi'nde Putin yönetimi ayrıca, ABD ve NATO ile BDT coğrafyasının güvenliği konusunda işbirliği için anlaşmıştır.³⁶ Bunlara ek olarak bu dönemde, Batılılar Rus ekonomisine pazar ekonomisi statüsü tanımışlar ve Rusya'ya Dünya Ticaret Örgütüne üyelik için destek sözü vermişlerdir.³⁷

Aslında Rusya ve Batı dünyası arasında uzun vadeli bir ittifakı gerektirecek ortak menfaatlerden söz etmek oldukça güçtür. Tarihsel, kültürel ve jeopolitik açıdan Rusya ve Batı dünyası arasında derin fay hatları mevcuttur. Tarafların ortak tehdit algılamaları için de, benzeri bir durum söz konusudur. Birisi için hayati öneme haiz bir güvenlik sorunu, diğeri için fırsat olabilmektedir. 11 Eylül sonrası dönemde Rusya'nın Batı dünyası ile ilişkilerinde ortaya çıkan manzara ise yalnızca konjonktürel bir yakınlaşmadır. Kısa vadeli menfaatler ekseninde şekillenen bu yakınlaşma, sağlam temeller üzerine oturmamıştır. Nitekim 2003 yılından itibaren Moskova – Washington ilişkileri rekabeti esas alan sıfır toplamlı oyuna dönüşmüştür. Aleksei Pushkov, Rusya ve Batılı ülkeler arasında sağlıklı ilişkiler kurulamamasının nedenlerini şu şekilde izah etmektedir: *“...(Sebep)Batı'nın Rusya'ya düşman oluşu ve Rusya'nın kendini tecrit etme arzusu değildir. Sebep, Batı İttifakı ile Rusya'nın stratejik bir ittifaka varacak kadar uzak vadeli müşterek stratejik menfaatlerinin olmayışıdır. Hem Batı İttifakı'na ve hem de Rusya'ya yönelik ortak bir tehdit olmadığı sürece böyle bir ittifak mümkün olamaz.”*³⁸

Lee Peterson ise Putin iktidarının ilk yıllarındaki politikalarını değerlendirdiği çalışmasında; Putin'in icraatlarında her ne kadar Batı'ya yönelik sürse de, devam etmekte olan geçiş sürecinde tersinin yaşanma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Peterson konuyla ilgili şu

³⁶ Purtaş, *age*, s. 183.

³⁷ Hasan Koni ve Sinan Oğan, “11 Eylül'ün Yıldönümünde Rusya: ABD ile Balayında ‘Şer Eksenini’ ile Flörte”, *Stratejik Analiz*, C. 3, No: 30, Ekim 2002, s. 9; Maç, *age*, s. 157.

³⁸ Aleksei Pushkov, “Rusya ve Yeni Dünya Düzeni”, (ed.)Yılmaz Tezkan, *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, Ülke Kitapları, 2001, s. 41.

noktaya dikkat çekmektedir: “Tarih boyunca Rusya ne zaman bir kimlik kriziyle karşılaşırsa sırtını Batı’ya dönmekte ve alternatif bir gelişme yolu aramaktadır. Bu davranışının en yeni örneği Rusya’nın Sanayi Devrimi’ne uyum sağlamaya çalışırken komünizmi seçmesidir. Bugün, Rusya Bilgi Devrimi’nin üstesinden gelmeye çalışırken komünizme geri dönmeyecektir. Fakat geçmişteki eski otoriter rejimin aynı süslerinin çoğunu barındırabilecek yeni sistem kabul edebilir.”³⁹

Nitekim 11 Eylül sonrası dönemde Rusya bazı konularda Batı’dan umduğu desteği bulamamış, bu durum Moskova’nın genelde Batı, özelde ABD ile ilişkilerini etkilemiştir. Rusya’nın dış borçlarının silinmemesi, bu ülkeye beklenen yeni kredilerin verilmemiş olması, batılı yatırımcıların bu ülkeye yeterince yatırım yapmaması, enerji alanında Moskova’nın beklediği işbirliğinin sağlanamaması ve Rusya’nın DTÖ üyeliğine kabul edilmemesi bunların başta gelenleridir.⁴⁰ Ayrıca Avrupa Birliği’nin üye sayısı 27’yi bulurken, NATO’nun ve ABD’nin NATO çerçevesindeki üslerinin de Romanya ve Bulgaristan üzerinden Rusya’ya yaklaşması Rusya’yı tedirgin etmektedir. Tüm bu rahatsızlıklara ek olarak üç Güney Kafkasya ülkesi, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan’ın NATO’ya üyeliği arzulanmaları ve gerekli yükümlülükleri yerine getirmeleri durumunda üyeliklerinin mümkün olduğunu bilmek Rusya’yı kaygılandırmaya yetmektedir.⁴¹

Putin yönetimi başkanlığının ikinci döneminden itibaren Batılılarla karşı oldukça sert açıklamalar yapmıştır. Münih Konferansı’nda ABD’nin tek taraflılığını açıkça ve oldukça sert bir dille eleştirmiştir. Putin’in ifadesi ile ABD her açıdan ulusal sınırlarını aşmıştır ve bu ABD’nin başka uluslara zorla kabul ettirdiği ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitim politikalarında da görülmektedir. Rusya’nın tek taraflılığına itiraz ettiği tek ülke ABD değildir. Rusya, AB’yi de uyarmakta ve kuvvet kullanımı kararının ancak BM tarafından onaylandığı takdirde meşru olacağını hatırlatmaktadır. AB’nin ve NATO’nun BM’in yerini alamayacağı belirtilmiştir.⁴² 2006 yılından itibaren ise açıkça Batılılarla karşı karşıya gelinebilecek politikalar izlemeye başlamıştır. İran’ın nükleer silahlanma programına destek vermeye devam eden Putin yönetimi 2006 yılında bu ülkeye uçak savar füze satma kararı almıştır. Batılıların tanımadıkları Filistin’deki

³⁹ Lee Peterson, “Başkan Putin ve İcraatları Rusya’da Eskiye Dönüş’ Olarak Kabul Edilebilir mi?”, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, Kış 2001, C. 6, No: 4, s. 16-17.

⁴⁰ Köni ve Oğan, *agm*, s. 9.

⁴¹ Sanem Özer, “Avrupa Birliği Rusya ve ABD’nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri,” *Akdeniz*, İİBF dergisi, S. 15, 2008, s.175.

⁴² Özer, *age*, s. 176.

Hamas hükümetinin bakanlarını 2006 yılında Moskova'ya davet etmiştir. Turuncu Devrim sonrasında ABD, AB ve NATO ile ilişkilerini geliştiren Ukrayna'nın doğalgazı 2006 yılında kesilmiştir.⁴³

Diğer yandan ABD ve Rusya'nın başta Hazar Havzası olmak üzere BDT coğrafyası, Balkanlar, Ortadoğu ve Uzakdoğu gibi bölgelerde birbirlerinin politikalarından rahatsız olmaları, Moskova-Washington yakınlaşmasının önündeki diğer engellerdir. Ayrıca ABD'nin 1972 tarihli Füze Savar Füze Antlaşmasından (ABM) çekilmesi, Orta Asya ve Afganistan'da kalıcı hale gelmesi, BDT coğrafyasında çıkardığı renkli devrimler ve Doğu Avrupa'ya yerleştirmeyi planladığı füze kalkını projesi gibi 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin giriştiği bazı eylemler, Moskova-Washington ilişkilerinin tamamen bozulmasına neden olmuştur.⁴⁴ ABD'nin bu eylemlerine karşılık Putin yönetimi İran'ın nükleer çalışmalarına verdiği desteği artırmış ve Washington'un "Haydut Devletler" listesinde yer alan ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Putin yönetimi ayrıca ABD'nin ABM antlaşmasından ayrılmasına tepki olarak, 12 Aralık 2007 itibarıyla Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nı (AKKA) askıya almıştır.⁴⁵ İkili ilişkilerdeki bozulma 2003 yılındaki ABD'nin Irak'ı işgali sırasında su yüzüne çıkmıştır. Ayrıca bu tarihten itibaren her iki ülke devlet başkanı birbirini sert ifadelerle eleştirmiştir. Bush, Putin yönetimini demokrasi yolundan geri dönmek, insan haklarını ihlal etmek ve enerji kaynakları konusunda şantaj yapmakla suçlamıştır. Putin ise ABD'yi emperyal politikalarından dolayı aç kurda benzetmiş ve ülkesindeki insan hakları sicilini eleştiren Bush yönetimini iki yüzlülükle suçlamış ve "*insan haklarıyla demokrasinin korunmasına ilişkin bu ilgi, kendi çıkarları gündeme geldiğinde nerede?*" sorusunu sormuştur.⁴⁶

Putin'in AB politikası; bu güç ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek, özellikle enerji alanında Avrupalıları Rusya'ya bağımlı hale getirmek ve ABD'nin tek taraflı eylemlerini sınırlandırmak için gerekli hallerde AB ile işbirliğine gitmek gibi stratejilerden oluşmaktadır. Putin döneminde AB Rusya ilişkileri yeni bir zeminde şekillenmeye başlamıştır. Yeltsin döneminden farklı olarak Rusya'ya tek taraflı bir şekilde bağımlı bir

⁴³ Jeffrey Mankoff, "Vladimir Putin and the Re-Emergence of Russian Foreign Policy", *International Security Studies*, Certificate Paper Series Number 06-02, http://www.yale.edu/macmillan/iac/security_papers/mankoff.pdf, Erişim: 12.12.2009, s.1

⁴⁴ Pushkov, *agm*, s. 42.

⁴⁵ Mitat Çelikpala, "Rus Enerji Stratejisi", *Stratejik Analiz*, C. 8, No: 94, Şubat 2008, s. 56.

⁴⁶ Sapmaz, *age*, s. 127.

AB yoktur. Tersine AB'yi enerji alanında kendisine bağımlı hale getirmiş bir Rusya söz konusudur.⁴⁷ İkili ilişkilerde meydana gelen yapısal değişiklik, 2000 ve 2008 yıllarında hazırlanan Rusya'nın dış politika konseptlerinde AB ile ilgili kullanılan kavramlarda da görülmektedir. Birincisinde AB için "hayati öneme haiz" (key imporance) ifadesi kullanılmışken, ikincisinde "önde gelen ekonomik, ticari ve dış politika ortaklarından biri" tanımlaması yapılmıştır.⁴⁸

Putin döneminde AB ile Rusya'nın ticari ilişkilerinde sürekli bir artış göze çarpmaktadır. 2003 yılında 85 milyar Euro olan ticaret hacmi, 2006 yılında 200 milyar Euro'ya yükselmiştir. 2007 yılı itibariyle Rusya'nın dış ticaretinin % 54'ü AB ile yapılmıştır. AB'nin ithalatının % 14'ü, ihracatının ise % 6,2'si Rusya ile yapılmaktadır. Rusya'nın en önemli dış ticaret ortağı AB'dir. Rusya ise ABD ve Çin'den sonra AB'nin en önemli dış ticaret ortağı olmuştur. Rusya'nın gaz ihracatının % 84'ü Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren enerji fiyatlarının artmasına paralel olarak, Rusya ile ticari ilişkilerde AB açık vermeye başlamıştır. 2000 yılında 41 milyar Euro olan bu rakam, 2006 yılında 69 milyar Euro'ya çıkmıştır.⁴⁹ Bu dönemde ayrıca AB'yi enerji bağlamında Rusya'ya daha da bağımlı hale getirecek yeni boru hattı projeleri geliştirilmiştir.⁵⁰

Putin yönetimi ayrıca ABD ve Çin'in taraf olmadıkları Kyoto Protokolünü imzalamıştır. Bu dönemde Moskova, AB'nin 1999 yılından itibaren oluşturduğu Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na (AGSP) yönelik her hangi bir muhalefette bulunmamıştır. Aslında AB'nin ABD ve NATO'dan özerk bir güvenlik politikası oluşturma çabasında olması, Rusya'nın tercihi idi. Soğuk Savaş sonrası süreçte AB ve Rusya'nın resmi güvenlik belgelerinde bir birini tehdit unsuru olarak gösteren ifadeler yer verilmemiştir.⁵¹

3 Ekim 2001'de AB ve Rusya güvenlik ve savunma alanında işbirliği için yeni adımlar atmaya kararlaşmışlardır. Başta uluslararası terörizmle

⁴⁷ Mark Leonard, Nicu Popescu, "A Power Audit of EU-Russia Relations", http://ecfr.3cdn.net/1ef82b3f011e075853_0fm6bphgw.pdf, Erişim 20.10. 2009. s. 7.

⁴⁸ Arkady Moshes, "EU-Russia Relations: Unfortunate Continuity", http://www.robert-schuman.org/doc/questions_europe/qa-129-en.pdf, Erişim : 12.12.2009, s. 2.

⁴⁹ Thomas Gomart, "EU-Russia Relations: Towards a Way of Depression", Center For Strategic and International Studies, Washington DC, 2008, <http://www.gees.org/documentos/Documen-03044.pdf> Erişim: 12.12.2009, s. 4.

⁵⁰ Bkz. İlyas Kamalov, "Rusya'nın Yeni Enerji Politikaları", *Stratejik Analiz*, C. 9, No: 100, Ağustos 2008, s. 40.

⁵¹ Haşim Türker, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s. 164.

mücadele olmak üzere yeni tehditlere karşı diyalogun gelişimini sağlamak için taraflar, Rusya'nın AB Siyaset ve Güvenlik Komitesi ile aylık danışma toplantılarında bir araya gelmesini kabul etmişlerdir. Ancak her iki tarafın farklı beklentileri bu alanda işbirliğini engellemiştir.⁵² AB ve Rusya, Mayıs 2003'te dış güvenliğin de dahil olduğu dört başlıkta “ortak sahaların” oluşturulmasına karar vermiştir. Komisyonun 2004'te kabul ettiği bildirgeye göre “ortak sahalar” Enerji Diyalogu’nu, çevresel işbirliğini, siyasi ve güvenlik işbirliği alanlarını kapsamakla birlikte uygulamada yeterli ilerleme sağlanamamıştır.

Yukarıda belirtilen gelişmeler dışında AB-Rusya ilişkilerini olumsuz etkileyen faktörlerden söz etmek mümkündür. Rusya, AB'nin “Genişleyen Avrupa-Yeni Komşuluk Politikası” kapsamında bütünleşmeyi Rusya'ya kadar yayma ve Rusya'yı Avrupa'ya yakınlaştırma politikasına karşı çıkmaktadır. Rusya bunun yerine her iki tarafın da en temel çıkarlarından hareketle karşılıklı yakınlaşma esaslı bir ortaklığı savunmaktadır. Dolayısıyla Rusya, AB'nin sınırlarının etrafında çepeçevre dost ülkelerden oluşan bir kuşak görmek istemesini anlayışla karşılamakla birlikte, AB'nin çevresini çoğunlukla AB standartları ile uyumlu bir “yakın çevre”ye dönüştürmesine sıcak bakmamaktadır.⁵³

NATO'nun ABD önderliğinde sürdürdüğü genişleme politikası ise Rusya ve Batı arasındaki bağları ve güven ortamını zayıflatmakta ve AB'nin Rusya ile ilişkilerinde adım adım kat ettiği gelişmelere zarar vermektedir.⁵⁴ AB'nin 2004 ve 2007 genişlemeleri ile eski Varşova Paktı üyesi ülkeleri üyeliğe kabul etmesi, Rusya'nın Orta ve Doğu Avrupa'daki ekonomik çıkarlarına zarar vermiştir.⁵⁵ Ayrıca 2004 genişlemesi ile beraber AB sınırları içerisinde kalan Klaningrad Bölgesi bazı güvenlik endişelerine neden olmuştur.⁵⁶ Bunlara ek olarak insan hakları ihlalleri ve Çeçenistan

⁵² “Rusya güvenlik alanında işbirliği aracılığıyla ortak bir karar alma mekanizması ve ortak barışı koruma ve insani müdahale ilkeleri oluşturmaya, güç kullanımına ilişkin kural ve sınırlandırmaları belirlemeye ve uluslararası örgütlerin rolünü tartışma ortamı hazırlamaya çalışmıştır. AB ise, Rusya'nın Amerika ile sürdürdüğü ilişkilerin gerisinde kalmamaya çalışmıştır. Ancak, Rusya ve AB güvenlik alanında somut bir işbirliği sergileyememiş, stratejik ortaklığa yönelik gözle görülür ve devamlılığı olan bir eylem ortaya koyamamıştır. Rusya ve AB işbirliğine verilebilecek tek somut örnek Rus askeri görevlilerin Bosna-Hersek'teki AB Polis Misyonu'na katılmalarıdır.” (Özer, *agm*, s. 177.)

⁵³ *Agm*, s. 177.

⁵⁴ *Agm*, s. 178.

⁵⁵ Hasan Kanbolat ve İlyas Kamalov, “NATO ve AB'nin Genişlemesi Çemberinde Rusya Federasyonu: Soğuk Savaş Devam mı Ediyor?”, *Stratejik Analiz*, C. 4, No: 39, Temmuz 2004, s. 54.

⁵⁶ Klaningrad ve AB'nin genişlemesinden kaynaklanan diğer sorunlar için bkz: Erhan Büyükkakıncı, “Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik Sorunları”, (ed.) Beril Dedeoğlu, *Dünden*

gibi siyasi konular AB–Rusya ilişkilerinde pürüz oluşmuştur. Diğer yandan 2004 ve 2005 yıllarında Ukrayna’da yaşanan seçim krizinde Moskova ve Brüksel farklı adayları desteklemişlerdir. Turuncu devrim sayesinde işbaşına gelen Ukrayna Cumhurbaşkanı V. Yuşçenko’yu cezalandırmak isteyen Putin yönetimi, 2006 yılının başında Ukrayna’ya (dolayısıyla Avrupa’ya) giden doğalgaz hattını kapatmıştır. Bahsedilen gelişmeler üzerine Avrupalı yetkililer enerji alanında tek taraflı bağımlı olmanın olası sonuçlarını sorgulamaya başlamışlardır.⁵⁷

Putin yönetimi Transatlantik ittifakta oluşan ihtilaflardan yararlanma adına 11 Eylül sonrası dönemde ABD’nin giriştiği tek taraflı eylemlere karşılık, Fransa ve Almanya gibi AB içerisinde ABD hegemonyasına karşı çıkan ülkelerle yakınlaşmaya çalışmıştır. Ancak Rusya-Almanya-Fransa üçgeninde gelişen ilişkiler, mevcut konjonktürden kaynaklanan bir işbirliğinden ibarettir. Ayrıca 2003 yılında Irak’ın işgaliyle başlayan süreçte yaşanan gelişmeler Transatlantik İttifakta kalıcı bir hasar oluşturmamıştır. Diğer yandan AB’nin Doğu Bloğu’ndan ayrılan yeni üyelerinin ve ABD ile birçok konuda birlikte davranan İngiltere, İspanya ve İtalya’nın ABD’ye rağmen bir AB - Rusya ilişkilerinin stratejik derinliğinin artmasına olumlu bakmaları zor görünmektedir.⁵⁸ Zaten sayıları 27’ye ulaşmış AB üyelerinin her birinin Rusya ile birbirinden tamamen farklı ikili ilişkileri vardır.⁵⁹

5. Asya Ülkeleriyle İlişkiler

Putin Yönetimi, Rus dış politikasının Asya boyutunda kayda değer açılımlar yapmıştır. Kuril Adaları ve Tokyo-Washington ilişkilerinin ‘özel’ niteliği dolayısıyla Moskova-Tokyo ilişkilerinde kapsamlı bir ilerleme sağlanamamıştır. Ancak benzer durum Moskova-Pekin ve Moskova-Yeni Delhi ilişkileri için söylenemez. ABD’nin bölgedeki etkisini kırarak, çok-kutuplu dünya düzeni oluşturmayı hedefleyen Putin yönetiminin Asya politikası şu stratejilerden oluşmaktadır: Çin ve Hindistan ile stratejik işbirliğini geliştirmek, Japonya ile siyasi ve ekonomik ilişkileri artırmak, Rusya-Çin-Hindistan üçgeni çerçevesinde Asya’da yeni bir denge

Bugüne Avrupa Birliği, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.348-355.

⁵⁷ Andrew Monaghan, “Russia-EU Relations: An Emerging Energy Security Dilemma”, http://www.carnegie.ru/en/pubs/media/9947Monaghan0421_%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4.doc Erişim 12.12.2009. s. 1-2.

⁵⁸ Maç, *age*, s. 207-209.

⁵⁹ AB ülkeleri Rusya ile kurdukları ikili ilişkilere göre sınıflandırılmaktadır. Örneğin Fransa ve Almanya stratejik ortaklar, Güney Kıbrıs ve Yunanistan Rusya’nın Truva atları, Avusturya ve Belçika gibi ülkeler dost pragmatistler, İngiltere ve Danimarka gibi ülkeler soğuk pragmatistler, Litvanya ve Polonya ise yeni Soğuk Savaşçılar olarak adlandırılmaktadır. (Leonard ve Popescu, *age*, s. 2)

kurmak.⁶⁰ Ayrıca İslam Dünyası, Güney Doğu Asya Ülkeleri ve Yeltsin döneminde ihmal edilen Kuzey Kore ve Vietnam gibi eski müttefiklerle ilişkileri geliştirmek hedeflenmiştir.

Putin yönetiminin Asya açılımının en önemli boyutunu Çin’le kurulan stratejik ittifak oluşturmaktadır. Soğuk Savaş döneminde gerilimli olan Rus-Çin ilişkileri Gorbaçov döneminde normalleşmiş, Yeltsin döneminde gelişmeye başlamıştır. Putin yönetiminin bu ülkeyle kurduğu stratejik ittifak Rus dış politikası için Asya ayağında gerçekleştirilen önemli bir kazanımdır. Moskova ve Pekin yönetimleri tek kutuplu sistemde ABD’nin kazandığı hareket serbestisine bir tepki olarak yakınlaşmaktadırlar. NATO’nun genişleyerek küresel bir örgüt haline dönüşmesi, ABD’nin Asya’daki askeri varlığı ve ABD-Japonya güvenlik ittifakı her iki ülke tarafından ortak güvenlik sorunları olarak görülmektedir. Ayrıca her iki ülke; Tayvan, Tibet ve Çeçenistan gibi konularda da, Batı’nın baskısından rahatsızlık duymaktadırlar.⁶¹ Özellikle 11 Eylül sonrasında ABD’nin giriştiği tek taraflı eylemler sonucunda Orta Asya’da kalıcı hale gelmesi, 2003 Irak’ı işgali ve 2005 yılında Renkli Devrimlerle Avrasya’da etkisini daha fazla hissettirmesi Moskova-Pekin ilişkilerinin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Putin yönetimi Çin ile öncelikle ekonomik ilişkileri geliştirerek Çin pazarına Rus sanayi mallarını sokmaya, bu şekilde bu ülkeye karşı verdiği ticari açığı dengelemeye ve enerji pazarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Ekonomik alanda sağlanan ilerleme sayesinde savunma ve enerji alanlarında Çin’in Rusya’ya bağımlı hale gelmesi ve Pekin yönetiminin bölgedeki etkinliğinin kontrol edilmesi hedeflenmiştir. Bunlara ek olarak ABD ve Hindistan arasında imzalanan nükleer enerji antlaşmasına tepki olarak, ilgili alanda Çin ile ilişkileri geliştirmek stratejik hedeflerdendir.⁶²

Yukarıda belirtilen hedefleri gerçekleştirmek isteyen Putin, 2000-2006 yılları arasında Pekin’e altı defa resmi ziyaret düzenlemiştir. Pekin yönetimi tarafından da karşılık verilen ziyaretlerde, ilgili hedeflere yönelik anlaşmalar imzalanmıştır.⁶³ Putin döneminde Rus-

⁶⁰ Maç, *age*, s. 202.

⁶¹ “Putin Döneminde Rusya: Reelpolitik’in Dönüşü”, <http://www.nartajans.net/nuke/modules.php?name=News&file=article&sid=1888>

⁶² Ragıp Kutay Karaca, *Güç Olma Stratejisi: Çin (Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 161-163.

⁶³ Burcu Değirmen, “Çin-Rus Ekseni ABD’ye Meydan Okuyor”, *Stratejik Analiz*, C. 6, No: 64, Ağustos 2005, s. 14. 2003 yılında düzenlenen zirvede Batı Sibirya’dan Çin’e petrol sevkiyatı konusu görüşülmüştür. 2004 yılındaki zirvede ise Khabarovsk ve Vladivostok’taki sınır sorunları çözülmüştür. (Peter Ferdinand, “Sunset, Sunrise: China and Russia Construct a New Relationship”, *International Affairs*, C. 83, No: 5,

Çin ilişkilerinde yaşanan en önemli gelişme Şanghay Beşlisinin, Şanghay İşbirliği Örgütüne (ŞİÖ) dönüştürülmesidir. ŞİÖ üyeleri nihai hedeflerinin Orta Asya’da AB’ye benzer bir ekonomik ve güvenlik bloğu oluşturmak olduğunu belirtmişlerdir. Kuruluş töreninde çok taraflı antlaşmalarla örgütün işlevselliğinin arttırılacağı belirtilmiştir. Örgüt küresel ve bölgesel politikaların belirlenmesinde etkin bir aktör haline gelme çabası içine girmiştir. Bu etkinlik Rusya ve Çin’in talepleri doğrultusunda ABD’nin eylemlerine blok olarak muhalefet etme şeklinde kendini göstermiştir.⁶⁴

Ancak Rusya ve Çin gibi farklı bölgesel çıkarları olan ve tarihi olarak birbirine düşman iki devletin stratejik ilişkilerini gölgeleyecek bazı ihtimaller söz konusudur. Öncelikle Çin petrol ihtiyacını temin için, Orta Asya ve Kafkasya’da siyasi nüfuz sahibi olma ve bu bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanma gibi bir strateji belirleyebilir. Böyle bir durumda Rus-Çin ilişkilerinin uzun dönemde işbirliğinden rekabete dönüşmesi mümkündür. Rusya’nın 11 Eylül sonrasında olduğu gibi Batıyla ilişkilerini geliştirme imkânı bulması, Moskova ve Pekin arasında kazanılan stratejik ortaklığı etkileyebilir. Ayrıca ABD’nin dünyada izlediği tek taraflı politikalar, Tayvan ve Japonya ile kurduğu stratejik ilişkiler ve Batının uyguladığı silah ambargosu Çin’i şimdilik Rusya’ya yaklaştırmaktadır. Silah ambargosunun kalkması durumunda, Çin-Rus stratejik ittifakı da bu durumdan etkilenecektir.⁶⁵ Diğer yandan ortak tehdit algılaması, tek başına ülkeler arasında stratejik ortaklığı sağlamaya yetmeyebilir. ABD’nin iki ülkeye yönelik farklılaşan politikaları hem iki ülkeyi dengelemeye hem de zayıflatmaya neden olabilir. Diğer yandan başta enerji olmak üzere ekonomik ve ticari alanlarda kaydedilen ilerlemelere rağmen bu sahada bazı pürüzler yok değildir. 2008 yılı itibariyle Çin, enerji ihtiyacının % 45’ini Orta Doğu’dan karşılamıştır. Ayrıca Rusya, Çin’in dış ticaretinde % 2’lik bir paya sahiptir. Bunlara ek olarak Çin ekonomisi, Rus ekonomisinden üç kat daha büyük ticaret hacmine sahiptir. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin Rusya aleyhine gelişmesi ikili ilişkilere zarar verebilir. Bunların yanı sıra

2007, s. 843-850) 2005 yılında Rusya ve Çin ilk defa bir ortak askeri hareket düzenlemişlerdir. (Sinan Oğan, “Rus-Çin Ortaklığı ABD’yi Zorluyor”, *Stratejik Analiz*, C. 6, No: 66, Ekim 2005, s. 16) 2006 yılındaki zirvede başta enerji, telekomünikasyon ve savunma olmak üzere sivil havacılık, uzay, kültür ve hizmet sektörleri alanlarında 22 anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu enerji anlaşmalarıyla, Sibiry’a’daki Rus doğal gazını Çin’e ulaştıracak iki boru hattı inşası kararlaştırılmıştır. (Karaca, *age*, s.163.)

⁶⁴ İdris Bal, “Rise of Shanghai Cooperation Organization (SCO), in Eurasia: is it an Effective Tool in a New Big Game”, (ed.) Ertan Efeğil, *Geopolitics Of Central Asia in the Post-Cold War Era: A Systemic Analysis*, Sota Press, Haarlem, 2002, s. 271-272.

⁶⁵ Karaca, *age*, s. 164-166.

Rusya ve Çin arasındaki silah ticareti de Moskova'yı endişelendirmektedir. Rus askeri sanayisi sayesinde silahlanan Çin'in Rusya'nın yanı başında bir 'süper güç' olarak ortaya çıkması, Moskova yönetimi tarafından anlayışla karşılanabilecek bir durum değildir.⁶⁶ Son olarak, Rusya'nın doğal kaynaklarının önemli bir kısmının bulunduğu, ancak nüfus yoğunluğunun en az olduğu Doğu Sibirya Bölgesine yapılan illegal Çinli göçü halen potansiyel gerilim konusudur.⁶⁷

Putin yönetimi bir başka dış politika açılımı olarak üçüncü dünya ülkelerine yönelmiştir. Bu dönemde Güney Doğu Asya ve Orta Doğu ülkeleriyle ilişkiler geliştirmeye çalışılmıştır. Ayrıca Vietnam ve Kuzey Kore gibi eski Sovyet müttefiki olan ülkelere resmi ziyaretler düzenlenmiştir.⁶⁸ Putin Aralık 2002'de Hindistan'ı ziyareti etmiştir. Ziyaret sırasında Yeni Delhi yönetimiyle silah ticareti antlaşması imzalanmıştır. Hindistan'ın Rusya ile ilişkilerini geliştirmesinin nedeni ABD ve Çin'i dengeleme düşüncesidir.⁶⁹ Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da 2005 yılında Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)-Rusya zirve toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantı sonucunda stratejik işbirliği belgesi ve 2015'e dek çok yönlü faaliyet programı imzalanmıştır.⁷⁰

Putin yönetimi çok yönlülük ve pragmatizm doğrultusunda İslam Dünyası ile de ilişkilerini geliştirmenin yollarını aramıştır. Putin, 16 Ekim 2003 tarihinde Malezya'da yapılan İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) 10. Zirvesine katılmış ve burada Rusya'nın benzersiz bir Avrasya ülkesi olarak Doğu-Batı arasında özel bir rol oynadığını ve İKÖ ile işbirliğinin örgüte önemli kazanımlar sağlayacağını belirtmiştir.⁷¹ 2005 yılında Rusya'ya İKÖ'de gözlemci statüsü verilmiştir. Ayrıca Batılı ülkelere farklı olarak Rusya Filistin'de 2006 parlamento seçimlerinden galip çıkan Hamas'la görüşerek, İslam Dünyası ile ilişkilerin geliştirilmesinde kararlı olduğunu göstermiştir. Rusya-İslam Dünyası Stratejik Vizyon Grubu'nun ortak temasları diyalogu artırmaktadır. Putin döneminde ayrıca Türkiye,

⁶⁶ Maç, *age*, s. 197; Karaca, *age*, s. 162.

⁶⁷ Elif Banu Tepe, "Rusya-Çin İlişkilerinde Demografik Tehdit: Sanı Tehlike", *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 21, Ocak 2002, s. 79-85.

⁶⁸ Purtaş, *age*, s. 186. Ayrıca Asya dışında başta Küba olmak üzere ABD'nin arka bahçesi olarak gördüğü Latin Amerika ülkeleriyle de ilişkiler geliştirilmiştir.

⁶⁹ Maç, *age*, s. 203.

⁷⁰ İmanov, *age*, s. 280.

⁷¹ Purtaş, *age*, s. 184.

İran, Malezya, Cezayir gibi Müslüman ülkelerle enerji, silah ticareti ve ekonomik ilişkiler üst düzeye çıkarılmıştır.⁷²

Özellikle İran'la olan ilişkilerin stratejik boyutu güçlendirilmiştir. 11 Eylül olayları sonrasında bölgede artan ABD nüfuzundan, hem İran hem de Rusya rahatsızlık duymaktadır. Bu noktada çıkarları uyuşan iki devlet arasındaki ilişkiler, İran'a konulan ambargoya rağmen Rusya'nın 1995'ten beri İran'ın nükleer programını desteklemesiyle beraber yoğunlaşmıştır.⁷³ Ayrıca İran'ın balistik füze programlarına teknoloji transferi yoluyla destek verilmiştir. İki devlet, Tacikistan, Karabağ, Çeçenistan, Filistin ve Irak'ın işgali gibi sorunlara yönelik birbirini gözetken paralel politikalar izlemişlerdir.⁷⁴ Bush yönetimi döneminde gittikçe bozulan Washington–Tahran ilişkileri, M. Ahmedi Nejad'ın işbaşına gelmesiyle beraber iyice gerginleşmiştir. Batı–İran ilişkilerinin mevcut durumu ve İran'ın nükleer programı, Tahran'ın Moskova'ya daha fazla yakınlaşmasına neden olmaktadır.⁷⁵

6. BDT Ülkeleriyle İlişkiler

Putin'in en önemli dış politika hedeflerinden birisi de, eski Sovyet sahasında Moskova'nın rolünün yeniden tesis edilmesidir. Putin henüz Başbakan olduğu Kasım 1999'da BDT ile ilgili olarak yapmış olduğu şu eleştiri, kendisinin bu örgütü ne ölçüde işlevsiz gördüğünü ve aynı zamanda bölgenin Rusya ve diğer güçler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir: *“Bugün eski Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki oluşum sadece resmi bir nitelik taşımaktadır. Çoğu üye ülke Topluluğu entegrasyon girişiminden ziyade, medeni boşanma kurumu olarak değerlendirmektedir. Öte yandan dış güçler bölge zenginlikleri üzerinde hakimiyet kurmak için BDT'nin güney sınırlarında global jeopolitik nitelikli çember oluşturmaktadırlar.”*⁷⁶

Putin yönetimi öncelikle, 2000'li yılların başlarında Avrasya coğrafyasını yeni bölgesel örgütler ağıyla donatmaya çalışmıştır. 2001'de Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından Avrasya

⁷² İmanov, *age*, s. 281.

⁷³ Dilek Aydın, “İran Nükleer Programının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri”, *Güvenlik Stratejileri* dergisi, Yıl: 3, S. 5, Haziran 2007, s.116.

⁷⁴ “Putin Döneminde Rusya: Realpolitik'in Dönüşü”, <http://www.nartajans.net/nuke/modules.php?name=News&file=article&sid=1888>

⁷⁵ Ömer Ersun, “Nükleer Siyasette Rus Ruleti”, *Stratejik Analiz*, C. 6, No: 65, Eylül 2005, s. 75.

⁷⁶ Purtaş, *age*, s. 179.

Ekonomi Birliği (AEB);⁷⁷ 2003 yılında ise Rusya, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan tarafından Ortak Ekonomik Alan adlı örgütler kurulmuştur. 1992’de imzalanankolektifgüvenlikantlaşmasıRusya, Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından Mayıs 2002’de Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütüne dönüştürülmüştür. Bunların yanı sıra Şubat 2002’de Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından kurulan Orta Asya İşbirliği Örgütü’ne Rusya, 2004 yılında üye olmuştur.⁷⁸ Bu gelişmelere paralel olarak Putin yönetimi Rusya’nın ‘yakın çevre’deki askeri varlığını da artırmaya çalışmıştır. 2005’ten itibaren Rusya’nın, askeri okullarında Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütüne üye ülkelerden gelen 2500’den fazla öğrenci ve subay eğitim görmektedir.⁷⁹

Putin yönetimi ayrıca BDT ülkelerinde yaşayan Rus azınlıklarla ilgilenmeyi öncelikleri arasına almıştır. Bu doğrultuda Rusya Parlamentosu’nun alt kanadı Duma’da oluşturulan bir komisyon aracılığıyla Rus diasporasına temsil edilme imkânı sağlanmıştır. Böylece Putin, Rusya ile diğer BDT ülkeleri arasındaki ilişkilerde Rus diasporasını etkin bir araç olarak kullanmayı hedeflemiştir.⁸⁰

Putin yönetimi BDT ülkelerine yönelik ortak politikalar uygulamak yerine, müttefik konumundaki ülkelerle ilişkileri artırıcı bir strateji izlemiştir. Aynı dönemde Putin BDT’nin serbest ticaret bölgesine dönüştürülmesine karşı çıkmıştır. Ayrıca 5 Eylül 2000’de, BDT üyesi ülke vatandaşlarının birbirlerinin topraklarında vizesiz dolaşımını öngören 9 Ekim 1992 tarihli Bişkek Anlaşması’ndan tek taraflı olarak ayrılmıştır. Rusya’nın bu dönemde AEB ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü’nü kurması, Putin yönetiminin BDT içerisindeki müttefiklerini yeniden belirlemesi demektir. Böylece Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın,

⁷⁷ Putin yönetimi BDT bünyesinde siyasi ve askeri konuların yanı sıra ekonomik alanda da sıkı bir şekilde işbirliğini hedeflemiştir. Putin’in bu hedefi 2000 yılında kabul edilen Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Doktrinleri’nde de vurgulanmıştır. Ancak entegrasyona gidilmesi durumunda Rus ekonomisinin göreceği zararlardan dolayı Moskova yönetimi önceleri, BDT ve G-5 (Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından 1999 yılında kurulan gümrük birliği) bünyesinde, kapsamlı bir serbest ticaret bölgesi kurulmasına sıcak bakmamıştır. Fakat G-5 ülkelerinin Moskova’dan uzaklaşarak diğer uluslararası aktörlerle ilişkilerini artırmaya başlamaları ve ekonomik alanda Rusya ile olan dış ticaret hacimlerinin azalma eğilimine girmesi üzerine, Rusya ile bu ülkeler arasında AEB kurulmuştur. (Anar Somuncuoğlu, “Avrasya Ekonomik Birliği: Rus Dış Politikasında Yeni Bir Atak”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 15, Temmuz 2001, s. 88-89.)

⁷⁸ İmanov, *age*, s. 276-278.

⁷⁹ *Age*, s. 279.

⁸⁰ Purtaş, *age*, s. 180-181.

Rusya'nın yakın müttefikleri olan BDT üyeleri olduğu tescillenmiştir.⁸¹ Bu şekilde müttefikler ödüllendirilirken, Moskova yanlısı olmayan BDT ülkelerinin bu örgüt sayesinde elde ettikleri ekonomik kazanımlara darbe vurulmuştur.

Putin döneminde Moskova'nın 'yakın çevre'sinde nüfuzunu önemli oranda pekiştirdiği bölge Orta Asya olmuştur. Putin ilk resmi yurtdışı ziyaretini Özbekistan'a düzenleyerek, bu ülkeye ve Orta Asya bölgesine vermiş olduğu önemi göstermiştir. Daha sonra Türkmenistan'ı da ziyaret eden Putin akabinde Kolektif Güvenlik Anlaşması'na taraf olan ülkelerin devlet başkanları zirvesine katılmıştır. Putin'in stratejisi Orta Asya ve Kafkasya ülkelerini siyasi ve askeri baskı altına alarak değil, Moskova'nın bu ülkeler üzerindeki ekonomik nüfuzunun artırılması yoluyla kendi etki alanında tutma düşüncesine dayanmaktadır. Putin yönetimi bir yandan köktendinciliğin yayılmasının önlenmeye çalışırken, diğer yandan Batılı ülkelerin bölgeye yönelik ticari bağlantı kurmalarını önlemeye çalışmıştır. Ayrıca Orta Asya ve Kafkasya'da yaşayan Rusların Rusya'ya göç etmekten ziyade bu ülkelerde kalmaları teşvik edilmiştir⁸².

Öncelikle Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın savunma ve ekonomik alanlarda Moskova'ya olan bağımlılıkları AEB, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve ŞİÖ⁸³ aracılığıyla sürdürülmüştür. Ancak Rusya-Kazakistan ilişkilerinde bu ülkede yaşayan Rus azınlığın durumu⁸⁴ ve Rusya'nın Hazar Deniz'inde giriştiği tek taraflı eylemler,⁸⁵ ilişkilerde

⁸¹ *Age*, s. 180.

⁸² Oktay F. Tanrısever, "Rusya Federasyonu'nun Orta Asya ve Kafkasya Politikası: Yakın Çevre Doktrini'nin İflosu", (ed.) Mustafa Aydın, *Küresel Politikada Orta Asya, (Avrasya Üçlemesi I)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, s. 62.

⁸³ Ukrayna ve Gürcistan'da gerçekleştirilen Renkli Devrimlerin, 2005 yılında Orta Asya'ya sıçraması üzerine, bölge ülkelerinin yönetimleri ABD'nin Avrasya'ya yönelik yeni stratejisine tepki göstermişlerdir. Aynı sene düzenlenen ŞİÖ zirvesinde Özbekistan ve Kırgızistan ABD'den ülkelerindeki üslerini kapatması için bir takvim belirlemesini istemiştir. (Sinan Oğan, "Şanghay İşbirliği Örgütü Küresel Güç Olma Yolunda", 09.07.2005; <http://www.turksam.org/tr/a417.html>. Erişim: 12.06.2009.) ŞİÖ üyeleri ayrıca bölgesel anti-terör merkezi kurmayı ve bu doğrultuda askeri tatbikat düzenlemeyi kararlaştırmışlardır. Böylece ABD'nin bölgesel eylemleri Orta Asya ülkelerinin ŞİÖ aracılığıyla Rusya ve Çin'e daha fazla yaklaşmalarına neden olmuştur.

⁸⁴ Sinan Oğan, "Demografinin Gölgesi Altında Rusya-Kazakistan İlişkileri", *Avrasya Dosyası*, Kazakistan-Kırgızistan Özel, Kış 2001-2002, C. 7, No: 4, s. 127-161.

⁸⁵ Putin'in 9 Ekim 2000 tarihinde Kazakistan'a düzenlediği resmi ziyaret sırasında imzalanan deklarasyonda Hazar Gölü'ne de yer verilmiş olması, sorunun önemini göstermektedir. (Suale Baycaun, "Putin'in Kazakistan Ziyareti: Moskova-Astana İlişkilerinde Yeni Bir Dönem mi?", *Stratejik Analiz*, C. 1, No: 7, Kasım 2000, s. 43.) Rusya Şubat 2002'de Hazar'da manevralar düzenlemiş ve Hazar filosunu kendi çıkarları doğrultusunda yenileyeceğini belirtmiştir. Bu durum Hazar'a kıyıdaş ülkeleri tedirgin etmiştir. Uzmanlara göre Rusya'nın Hazar'daki askeri üstünlüğü bu ülkeye Kazak petrolünün kendi toprakları

pürüz oluşmasına neden olmuştur. Diğer yandan 11 Eylül sonrasında ABD'nin Tacikistan ve Kırgızistan'da, askeri üsler kurması, bu ülkelere denge politikası izleme fırsatı sağlamıştır.⁸⁶ ABD'nin bölgedeki varlığından rahatsız olan Putin, Ekim 2003'te Kırgızistan'da ülkesine ait Kant Hava Üssü'nü hizmete açmıştır. Dönemin Kırgızistan Cumhurbaşkanı Asker Akayev Moskova'nın endişelerini gidermek için “ülkesindeki ABD üstlerinin geçici, Rus üslerinin ise kalıcı olduğunu” belirtmiştir.⁸⁷

Putin döneminde Rusya'nın Tacikistan ile olan askeri ve ekonomik ilişkileri ileri seviyeye taşınmıştır. Ekim 2004'te Tacikistan'daki Rus askeri birlikleri hukuki statü kazanmış ve Putin'in katılımıyla 5000 askerin bulunduğu üssün açılışı yapılmıştır. Ayrıca Sovyet döneminden kalma Nurek şehrindeki anti-balistik füze uyarı sistemi 49 yıllığına kiralanmıştır.⁸⁸ Kazakistan'da ise Baykonur Uzay Üssü, Sarı Şagan Poligonu, Balkaş Gözlem İstasyonu gibi askeri üsler Rusya'ya verilmiştir. BDT ülkeleri içinde Rusya'dan sonra en büyük ikinci petrol üreticisi olan Kazakistan'da Rus petrol ve gaz şirketlerinin etkinlikleri giderek artmaktadır. En son Nisan 2006'da iki ülke arasında enerji ihracatı ve doğal kaynakların geliştirilmesi konularında bir anlaşma imzalanmıştır.⁸⁹

Rusya'nın Orta Asya'daki nüfuzunu pekiştirdiğini gösteren bir başka gelişme ise Yeltsin döneminde bozulan, Moskova-Taşkent ilişkilerinin bu dönemde düzelmesidir. Doksanlı yıllarda başlattığı girişimlerle Orta Asya'da bölgesel güç haline gelmeye çalışan Taşkent yönetimi, ekonomik alandaki sıkı ilişkilere rağmen siyasi ve güvenlik konularında Moskova'ya karşı mesafeli durmaktaydı. Kolektif Güvenlik Anlaşması'ndan ayrılan Özbekistan GUAM'a⁹⁰ üye olmuştu. İlk olarak Putin'in bu ülkeye düzenlediği resmi ziyaretle beraber ikili ilişkiler düzelmeye başlamıştır.

üzerinden akışını devam ettirme ve Kazakistan'ın Bakü-Ceyhan petrol boru hattına dahil olmasını engelleme imkanı sağlamaktadır. Rusya'nın itirazlarına rağmen Kazakistan Hazar'da kendi kıyılarının güvenliğini sağlamak üzere bir deniz gücü oluşturmuştur. (Purtaş, *age*, s. 197-198.)

⁸⁶ Elnur Soltan, “Rusya ve Kırgızistan: Asimetrik İlişkilerin Sürekliliği”, *Avrasya Dosyası*, Kazakistan-Kırgızistan Özel, Kış 2001-2002, C. 7, No: 4, s. 205-217.

⁸⁷ İlyas Kamalov, *Putin'in Rusya'sı: KGB'den Devlet Başkanlığına*, Kaknüs Yayınları, s. 156.

⁸⁸ İmanov, *age*, s. 279; Adanalı, *agm*, s. 3.

⁸⁹ Neslihan Adanalı, “Rusya Federasyonu'nun Eski Sovyet Ülkeleri ve Balkan Ülkeleri Üzerindeki Etkisi,” Şubat 2007, <http://www.izto.org.tr/nr/rdonlyres/b942deac-917e-4200-81f5-2d065174df75/7916/rusya.pdf> Erişim: 01.05.2009, s. 4.

⁹⁰ BDT içerisinde Batı yanlısı ülkeler olan Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova tarafından Mayıs 1997'de GUAM kurulmuştur. Nisan 1999'da Özbekistan'ın katılımıyla örgütün adı GUUAM olmuştur.

Bu ziyaret sırasında imzalanan anlaşmalar da, Özbekistan'ın dış politikasındaki değişimi göstermektedir.⁹¹ 11 Eylül olaylarından sonra Taşkent yönetimi bir dönem ABD'ye yaklaşmış, hatta bu ülkeye ülkesinde askeri üs kurma imkanı tanımıştır. Kerimov yönetimi aynı dönemde ŞİÖ'ye de üye olmuştur. Ancak 2005 yılında Taşkent'te düzenlenen kapsamlı bir terör saldırısı ve renkli devrimlerin Orta Asya'ya sıçraması gibi gelişmeler, Kerimov yönetiminin ABD ile olan ilişkilerini sorgulamaya başlamasına yol açmıştır. Nitekim aynı senenin mayıs ayında Andican'da patlak veren ayaklanma üzerine Özbekistan, GUUAM'dan ayrılarak Moskova-Pekin eksenine daha da yaklaşmış ve daha sonra ülkesindeki ABD üssünü kapatmıştır. 14 Kasım 2005'te Kremlin'de Putin'le Kerimov'un imzaladıkları ittifak antlaşması ile iki ülke, ticaret ve ekonominin yanında stratejik ilişkilerini de en üst seviyeye çıkarmışlardır.⁹² Son olarak Putin yönetimi Ocak 2007'de, Özbekistan'ın hava savunma silahlarını modern sistemler ile donatma sözü karşılığında, Rus askeri uçaklarının Navoy'daki hava üssünü kullanma iznini almıştır⁹³.

Orta Asya'nın 'tarafsız' ülkesi olan Türkmenistan'la Rusya arasındaki ilişkiler enerji alanında şekillenmiştir. Bu ülkeyle Rusya arasında doğal gaz nakli konusunda kapsamlı anlaşmalar imzalanmıştır.⁹⁴ 11 Eylül olayları sonrasında Rusya-Türkmenistan ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. 23 Nisan 2002'de Rusya ve Türkmenistan arasında yeni bir Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 10 Nisan 2003'te ise ekonomik ve güvenlik konularını içeren anlaşmalar imzalanmıştır. 25 yıllığına imzalanan ekonomik içerikli bu anlaşmaya göre, Rusya Türkmenistan'dan aldığı doğal gazın yarısını kendi mallarını bu ülkeye satarak ödeyecekti. Rusya bu şekilde yılda toplam 70-80 milyar metreküp gaz satın alabilecekti.

⁹¹ Özbekistan - Rusya ilişkilerinde ortaya çıkan yakınlaşmada Tacikistan ve Afganistan'da başlayan çatışmaların da rolü olmuştur. Her ne kadar doksanlı yıllarda ilişkilerin bozulması bu sorunlardan kaynaklanmışsa da, Afganistan ve Tacikistan'da devam eden çatışmaların kendi ülkesine sıçramasını engelleyecek tek gücün Rusya olduğunun farkında olan Kerimov yönetimi, Moskova'yla ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır. (Nermin Güler, "Özbekistan Dış Politikasında Dönüm Noktası: 11 Eylül", *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 20, Aralık 2001, s. 61) Bu ziyaret sırasında askeri-teknik alanlarda, aşırı dincilikle mücadelede ve ekonomik sahada işbirliğiyle ilgili görüşmeler yapılmıştır. Sonuçta, 32 milyon dolar tutarında bir savunma işbirliği anlaşması ve Rusya'nın beş yıllığına Özbek doğal gazı alımını öngören ekonomik bir anlaşma imzalanmıştır. Moskova tarafı ayrıca, müttefiklerinin güvenliklerinin tehdit edilmesi durumunda, Afganistan'ı bombalayabileceğinin garantisini vermiştir. (Purtaş, *age.*, s. 203-204.)

⁹² İmanov, *age*, s. 284.

⁹³ Adanalı, *agm*, s. 3.

⁹⁴ Elnur Soltan, "Türkmenistan ve Rusya: Gaz Üzerine Kurulan İlişkiler", *Avrasya Dosyası*, Türkmenistan Özel, Yaz 2001, C. 7, No: 2, s. 198.

Güvenlik konularının yer aldığı anlaşma ise, ‘daimi tarafsız’ statüsündeki bir ülkenin dış politikasında değişime gidebileceğini göstermektedir.⁹⁵

Putin yönetiminin jeopolitik öncelikleri arasında yer alan bir başka bölge ise Güney Kafkasya’dır. Putin bu bölgeye yönelik olarak da siyasi açılım girişimlerinde bulunmuştur. Ancak Güney Kafkasya devletleri diğer BDT Cumhuriyetleri ile karşılaştırıldığında Rusya için en sorunlu ülkeler olmuşlardır.⁹⁶ Putin’in girişimleri de bu gidişatı değiştirememiştir. Putin’in Güney Kafkasya açılımının en önemli boyutunu Rusya-Azerbaycan ilişkileri oluşturmaktadır. 2001 yılında Bakü’yü ziyaret eden Putin ile Haydar Aliyev arasında yapılan görüşmeler sonucunda güvenlik ve Hazar’da işbirliği gibi bazı konularda anlaşmaya varılmıştır.⁹⁷ Bu ziyaret doksanlı yılların ortalarından itibaren bozulan ikili ilişkilerde yumuşamaya neden olmuştur. 24 Ocak 2002 tarihinde Moskova’ya resmi bir ziyarette bulunan Aliyev, Gabala Radar İstasyonunu 10 yılına Rusya’ya kiraya vermiştir.⁹⁸ Ancak 11 Eylül olayları sonrasında Washington-Bakü ilişkilerinde otaya çıkan bazı olumlu gelişmeler, Moskova’nın bu ülke üzerindeki kazanımlarını gölgelemiştir. Öncelikle 11 Eylül sonrasında Azerbaycan’ın terör karşıtı koalisyonda yer alarak ABD’ye destek vermesi üzerine, 1992 yılından beri uygulanmakta olan 907 sayılı ek maddenin iptali için Kongre ve Senato karar almışlardır. 907 sayılı ek madde Azeri-Ermeni savaşının devam ettiği 1992 yılında ABD’deki Ermeni Lobisinin çalışmaları sonucu Kongre tarafından kabul edilmişti. Bu ek maddeye göre ABD’nin Azerbaycan’a ekonomik yardım yapması yasaklanmıştı.⁹⁹ Ayrıca Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı yaşama geçirilmiş ve Hazar Havzası’ndaki hidrokarbon kaynaklarının uluslararası piyasalara taşınmasına yönelik ek projeler hazırlanmaya başlanmıştır. Diğer yandan Azerbaycan ve Gürcistan 2002 yılında NATO’ya tam üyelik için başvuruda bulunmuşlardır.¹⁰⁰ 2002 sonlarından itibaren Azerbaycan-Rusya ilişkileri, petrol anlaşmaları,

⁹⁵ Purtaş, *age*, s. 213-214.

⁹⁶ Oktay F. Tanrısever, “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Kafkasya Politikası”, (ed.) Mustafa Türker ve İlhan Uzgel, *Türkiye’nin Komşuları*, İmge Yayınları, Ankara, 2002, s. 377.

⁹⁷ Sinan Oğan ve Hasan Kanbolat, “Kafkasya Terazisinde Yeni Dengeler: Putin’in Azerbaycan Ziyareti”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 2, Şubat 2001, s. 34-36.

⁹⁸ Karabayram, *age*, s. 253. Ebulfez Elçibey döneminde Azerbaycan’daki Rusya’nın askeri güçlerinin tasfiye edildiği göz önüne alınırsa güvenlik misyonu olan böyle bir kurumun Moskova’ya devri Moskova için bir askeri başarıdır.

⁹⁹ Elnur Cemilli, *ABD’nin Güney Kafkasya Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 68. Ayrıntılı bilgi ayrıca için bkz: Araz Aslanlı, “ABD’de Adaletsizliğe verilen Ara: 907 Sayılı Ek Madde’nin Uygulanmasının Durdurulması”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 21, Ocak 2002, s. 57-58.

¹⁰⁰ Purtaş, *age*, s. 235.

Moskova’da görev yapan bazı Azeri diplomatların casuslukla suçlanmaları, Çeçen gerillalara Azerbaycan tarafından maddi yardım yapıldığına ilişkin iddialar ve Rusya’daki Azerbaycan vatandaşlarına yönelik hareketler gibi nedenlerden dolayı gerginleşmiştir.¹⁰¹ İlham Aliyev döneminde Moskova ile Bakü arasında yoğun bir üst düzey diplomatik ziyaret trafiği gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde güvenlik konularından çok ekonomik, ticari ve kültürel alanlarda ilerleme sağlanmıştır.¹⁰²

Yeltsin döneminde Rusya’nın BDT ülkeleri arasında en fazla sorun yaşadığı ülke Gürcistan olmuştur. Putin döneminde ise Moskova-Tiflis ilişkileri daha da gerginleşmiştir. Putin yönetiminin Ağustos 2000’de aldığı BDT ülkelerinin vatandaşlarına vize rejimi uygulama kararı öncelikli olarak Gürcistan’a uygulanmıştır.¹⁰³ Ancak Putin yönetimi Abhazya ve Güney Osetya vatandaşlarını bu uygulamanın dışında tutarak, bu bölge halklarına Rusya’da vizesiz dolaşma hakkı tanımıştır. Putin yönetimi ayrıca her iki bölge halkına pasaport vermiştir. Bu durum Gürcistan’ın bağımsızlığına yönelik bir meydan okuma olarak algılanmıştır.¹⁰⁴ Ayrıca 31 Mayıs 2002 tarihinde Putin yönetimi tarafından kabul edilen yeni vatandaşlık kanunu da ikili ilişkilerde gerilime neden olmuştur.¹⁰⁵ Bunlara ek olarak Putin yönetiminin Gürcistan’daki Rus askeri üslerini boşaltma konusundaki isteksizliği,¹⁰⁶ II. Çeçenistan Savaşı sırasında Gürcistan’ın kendi topraklarını Rusya’ya kullandırmaması ve bu ülkenin Kuzey-doğusunda yaşayan Çeçen kökenli Gürcü vatandaşlarının soydaşları olan gerillalara destek vermesi¹⁰⁷ gibi gelişmeler, zaten kötü durumda olan Moskova-Tiflis ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Yukarıda kısaca değinilen durum

¹⁰¹ Araz Aslanlı ve İlham Hesenov, *Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası*, Platin Yayınları, Ankara, 2005, s. 196-198.

¹⁰² Ziyaretler ve sonuçları için bkz: Karabayram, *age*, s. 256-264.

¹⁰³ Kamil Ağacan, “Rusya’nın Gürcistan’a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı?”, *Stratejik Analiz*, C. 1, No: 9, Ocak 2001, s. 33-34.

¹⁰⁴ Oktay F. Tanrısever, “Rusya-Gürcistan İlişkilerinde Artan Gerilim: Bir Sağırlar Dilsizler Diyalogu mu?”, Ağustos 2003, <http://www.stradigma.com.Aurkce/ağustos2003/print08.html>. Erişim: 01.12.2008; Ayrıca bkz: Kamil Ağacan, “Gürcistan’ın Rusya Tarafından Gizli İlhakı”, *Stratejik Analiz*, C. 3, No: 35, Mart 2003, s.19-20.

¹⁰⁵ Eski yasa Rus vatandaşlığına geçenlerin eski vatandaşlığını terk etmesini öngörmekteydi. Yeni vatandaşlık yasası ise Rus vatandaşlarının ikinci bir vatandaşlık edinmesine imkân tanımıştır. Tiflis yönetimi yeni kanunun, Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinin Gürcistan’dan koparılmak için çıkarıldığını ve Gürcistan’ın egemenliğine dolaylı bir saldırı olduğunu iddia etmiştir. Tiflis yönetimi bu gerekçeyle, Moskova’ya nota göndermiştir. (Karabayram, *age*, s. 209-210).

¹⁰⁶ Bu konuda bkz: Hasan Kanbolat ve Kamil Ağacan, “Gürcistan’daki Rus Üslerinin Tasfiyesinde Mehter Adımları: Bir Geri İki İleri”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 16, Ağustos 2001, s. 5-17.

¹⁰⁷ Kamil Ağacan ve Gökçen Ekici, “Panki Vadisi Etrafında Dönen Küresel Politika”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 19, Kasım 2002, s. 52-56.

nedeniyle Gürcistan Rusya'dan daha da uzaklaşarak ABD, AB, Türkiye ve NATO ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Washington yönetimi, Nisan 2002'de Gürcistan'ın sınır güvenliğinin sağlanması ve silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu için 64 milyon dolar bütçeli 'Eğit ve Donat' programını uygulamaya koymuştur. Buna karşılık Gürcistan Parlamentosu Irak Savaşı sırasında ABD ordusuna Gürcistan'ın askeri tesislerini kullanmasına izin vermiştir. Gürcistan'ın ABD ile giderek artan işbirliği Tiflis'in NATO üyeliği için 2002 yılının sonbaharında resmen başvurmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁰⁸ Ancak Moskova-Tiflis ilişkilerini olumsuz etkileyen asıl önemli gelişme; 2004 yılında gerçekleştirilen renkli devrimle, Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'nin iktidardan uzaklaştırılması sonrasında, ABD'de eğitim görmüş olan Mihail Saakaşvili'nin seçilerek işbaşına gelmesidir. Saakaşvili yönetime gelir gelmez Gürcistan'dan 'defacto' ayrılmış olan bölgelere müdahale etme eğiliminde olmuştur. Yeni yönetim öncelikle Acaristan'daki yönetime son vermiş ve Güney Osetya sınırına askeri yığınak yapmıştır. Bunlara ek olarak 2006 yılında Rus askeri yetkililerin Gürcistan'da casusluk yaptığına dair çıkan söylenti, Moskova-Tiflis ilişkilerinde yeni bir krize neden olmuştur. Bunun üzerine Rusya Federasyonu Ulaştırma Bakanlığı, Gürcistan ile hava, demiryolu, kara ve deniz ulaşımını kesmiş, Gürcü vatandaşlarına vize verme işlemini ve posta hizmetlerini durdurmuştur. Rusya Federasyonu Olağanüstü Durumlar Bakanlığı ise, Rusya'daki yaklaşık 700 bin izinsiz Gürcü asıllı göçmeni Tiflis'e göndermeye başlamıştır.¹⁰⁹ Rusya 2005 yılında Gürcistan'dan yapılan bazı tarım ürünlerinin ithalatına kısıtlama getirmiştir. Ayrıca bu ülkeye satılan doğal gaz % 100 zam yapmıştır.¹¹⁰

Saakaşvili döneminde Gürcistan'daki Rus askeri üsleri sürekli sorun olmaya devam etmiştir. Diğer yandan 2005 yılında Rusya Parlamentosu'nun alt kanadı Duma'da Rusya'ya yeni bölgelerin katılımı ile ilgili yasal değişiklikler yapılmıştır. Tiflis'in devre dışı bırakılarak Abhazya ve Güney Osetya gibi bölgelerin Rusya'ya katılmalarına imkân sağlayan bu gelişme ve ülkedeki Rus askeri yetkililerin faaliyetleri, ikili ilişkilerin iyice gerginleşmesine neden olmuştur.¹¹¹ Moskova-Tiflis

¹⁰⁸ Tanrısever, "Rusya-Gürcistan İlişkilerinde..." *agm*, s. 5. ABD ve Gürcistan arasında gelişen güvenlik ağırlıklı ilişkiler konusunda bkz: Kamil Ağacan, "ABD'nin Gürcistan'a Asker Göndermesi Terörle Mücadelede Üçüncü Cephe mi, Yoksa Köprü Başının Tutulması mı?", *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 24, Nisan 2002, s. 70-76.

¹⁰⁹ Karabayram, *age*, s. 217.

¹¹⁰ *Age*, s. 221.

¹¹¹ *Age*, s. 213.

ilişkileri bu şekilde olumsuz bir seyir izlerken, Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlık ilan etmesi, Abhazya ve Güney Osetya yetkililerinin benzer talepler dile getirmelerine neden olmuştur. Putin yönetimi de Kosova'nın bağımsızlığının Batılı güçler tarafından tanınması durumunda kendilerinin de Abhazya ve Güney Osetya'yı tanıyacaklarını belirtmiştir. Böylece Kosova sorunu, dolaylı olarak Moskova-Tiflis ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.¹¹² Moskova'nın Balkanlardaki kayıplarını, Güney Kafkasya'da telafi etme politikası ve Saakaşvili yönetiminin sorunu askeri güçle çözüme ümitleri Ağustos 2008'de -Rusya Cumhurbaşkanlığı makamında Dimitri Medvedev'in oturduğu bir dönemde- Moskova ve Tiflis arasında yeni bir askeri ve siyasi krizin patlamasına neden olmuştur. Rus askeri güçleri Abhazya ve Güney Osetya'yı ele geçirmişler, Kremlin ise her iki bölgenin bağımsızlığını tanımıştır. Böylece bölgesel dengeler yeniden değişirken, BDT'den ayrılacağını ilan eden Tiflis yönetimi Moskova'dan tamamen uzaklaşmıştır.¹¹³

Güney Kafkasya ülkelerinden yalnızca Ermenistan Rusya'nın stratejik müttefiki olmuştur. Ancak bu ittifak zamanla Ermenistan'ın Rusya'ya tek taraflı bağımlı hale gelmesiyle sonuçlanmıştır. Putin döneminde yapılan ikili görüşmeler ve karşılıklı ziyaretler sırasında imzalanan anlaşmalarla savunma ve güvenlik gibi konuların dışında ekonomik alanda da Moskova'ya olan bağımlılığı artmıştır. 2001 yılında Putin'in bu ülkeye düzenlediği resmi ziyaret sırasında BDT bünyesindeki Kolektif Güvenlik Anlaşması çerçevesinde Ermenistan'daki Rus askeri üslerinin güçlendirilmesi kararı alınmıştır.¹¹⁴ Ayrıca Rusya ile Ermenistan arasında 26 Haziran 2000 yılında 'nükleer enerji' konusunda bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. İkili ilişkilerin birçok alanda gelişmesine rağmen, Ermenistan'ın Moskova'ya tek taraflı bağımlılığı, zamanla bu ülkenin stratejik sanayi tesislerini Rusya'ya devretmesine neden olmuştur. Ermenistan'ın Rusya'dan aldığı Uranyumun parasını (yaklaşık 40 milyon dolarlık) ödeyemediği için Şubat 2003 yılında Metsamor hisselerinin mali yönetimi Rus UES (Russian Unified Electric Systems) şirketine devredilmiştir. Ayrıca Rusya, Ermenistan'ın toplam 101 milyon dolar borcu karşılığında, bu ülkenin beş büyük sanayi tesisini Temmuz 2002'de almıştır.¹¹⁵ Ayrıca 27 Kasım 2005'te Ermenistan'da

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bkz: Hasan Kanbolat, "Abhazya Örneğinde Kosova'nın Güney Kafkasya Yansımaları", *Stratejik Analiz*, C. 8, No: 96, Nisan 2008, s. 50-56.

¹¹³ Vügar İmanbeyli, "Kazanılmayan Rus-Gürcü Savaşı", *Anlayış*, Eylül 2008, s. 27-28.

¹¹⁴ Nazmi Gül ve Gökçen Ekici, "Stratejik Ortaklar Arasında Bir Sorun mu Var?: Putin'in Ermenistan Ziyareti ve Moskova-Erivan İlişkileri", *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 19, Kasım 2001, s. 34.

¹¹⁵ Karabayram, *age*, s. 282-283.

gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile Rusya-Ermenistan ilişkilerinin politik boyutu ciddi bir derinlik kazanmıştır.¹¹⁶ Yukarıda bahsedilen gelişmeler doğrultusunda iki ülke arasında ticari ilişkiler de artmıştır. Ancak Ermenistan'ın her geçen gün Rusya'ya daha fazla bağımlı hale gelmesi Ermenistan muhalefetinin Erivan yönetimine sert eleştiriler yöneltmesine neden olmuştur. Özellikle dış politikada diğer bölge ülkelerinden farklı olarak Batılı ülkelerle ilişkilerin geliştirilmemesi, Türkiye ve Azerbaycan'ın uyguladığı ambargonun Ermenistan ekonomisinde oluşturduğu hasar, bütün bunlara ek olarak Moskova'ya tek taraflı bağımlılık ve borçlanma sonucunda stratejik kaynakların Moskova'ya devredilmesi bu eleştirilerin kaynağını oluşturmaktadır.¹¹⁷

Putin'in 'Yakın Çevre'de gerçekleştirmeye çalıştığı açılımın bir başka boyutunu da BDT Avrupa'sı oluşturmaktadır. Rusya'nın en yakın müttefiki olan Belarus ile 8 Aralık 1999 tarihinde 'birleşik devlet' antlaşması imzalanmıştır.¹¹⁸ Enerji konusunda yaşanan bazı gerginliklere rağmen¹¹⁹ Putin'in Cumhurbaşkanlığı döneminde ilişkiler daha da ileri bir boyuta taşınmıştır. Nisan 2002'de iki ülke devlet başkanlarının yayınladıkları ortak bildiriye ekonomi politikalarının ortak ilkeleri üzerinde durulmuştur. Bu buluşmada iki ülke arasında doğal gaz sahasında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Entegrasyon doğrultusunda iki ülke ekonomi, ekoloji, savunma, sosyal kalkınma gibi farklı sahalarda otuz yakın ortak program ve proje gerçekleştirmiştir.¹²⁰ İlişkilerin derinleştirilmesi sayesinde Rusya'nın Avrupa'yla olan bağlantısı kontrol altına alınmıştır. Böylece AB'nin ve NATO'nun doğuya doğru genişlemelerine karşılık, Rusya da bu güçler ile kendi arasında tehdit potansiyelini indirgeyebilecek bir tampon bölge oluşturmuştur. GUUAM içerisinde yer alan Moldavya ile ilişkiler farklı bir zeminde şekillenmiştir. Transdnyester ve enerji gibi

¹¹⁶ Yeni anayasa ile getirilen düzenlemelere göre Ermeni diasporasına çifte vatandaşlık hakkı verilmiştir. Böylece Ermeni diasporası Ermenistan'da yapılacak seçimlerde seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. Rusya'da yaşamakta olan yaklaşık 2 milyon Ermeni vatandaşı ve bunların Rusya ile olan sıcak ilişkileri göz önüne alındığında, Moskova'nın Ermenistan'daki seçimlere dolaylı olarak etki edebileceği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Rusya, Ermenistan'ın sadece dış politikasında değil, iç politikasında da etkin bir konumda olacaktır. (Sapmaz, *age*, s.197-198).

¹¹⁷ Karabayram, *age*, s. 288-289.

¹¹⁸ Purtaş, *age*, s. 255.

¹¹⁹ Rusya -Belarus ilişkilerine Aralık 2006'da yaşanan enerji krizi damgasını vurmuştur. Putin yönetimi Belarus gaz dağıtım ağı Beltransgaz'ı 4 milyar dolara satın almak istemiş; aksi takdirde Belarus'a sattığı gazın fiyatını yaklaşık dört katına çıkarma tehdidinde bulunmuştur. Belarus hükümeti ise topraklarından geçen Rus petrolünden geçiş vergisi almak istemiştir. Anlaşmazlık iki ülke arasında gerginliğe neden olurken, Moskova yönetimi gazı geçici olarak kesmiştir. (Adanalı, *agm*, s. 5.)

¹²⁰ Purtaş, *age*, s. 259.

konulardan dolayı Moskova'yla sorunlar yaşayan bu ülkede Komünistler yönetime gelmişlerdir. Böylece BDT'nin batısında Moskova'nın eli kısmen rahatlamıştır.¹²¹

Ancak BDT Avrupa'sında asıl önemli gelişmeler Rusya-Ukrayna ilişkilerinde yaşanmıştır. Doksanlı yılların sonu itibariyle Rusya-Ukrayna ilişkileri de bazı temel sorunlar ekseninde gerginleşmiştir.¹²² Putin yönetimi Ukrayna'yı Avrasya'daki entegrasyon süreçlerine dahil etmek için Rusya, Ukrayna, Belarus ve Kazakistan arasında Ortak Ekonomik Alan adlı örgütün kuruluşuna öncülük etmiştir. Örgüt üye ülkeler arasında ticari ilişkileri geliştirmeyi hedeflemekteydi.¹²³ Ancak bu girişimi bir sonraki yıl yapılan genel seçim sonrasındaki gelişmeler gölgelemiştir. 2004 yılında yapılan genel seçim öncesi, ülkede iktidar adayı partiler kendilerini Rus yanlıları ve Batıcılar olarak tanıtmışlardır.¹²⁴ Seçimler sonrasında gerçekleştirilen Turuncu Devrim sonucunda Batı yanlısı Viktor Yuşenko Cumhurbaşkanlığı makamına oturmuştur. Bu tarihten itibaren Ukrayna'nın dış politikası tamamen Batı yanlısı bir çizgiye kaymıştır. Yeni yönetim ABD ve NATO ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Ayrıca 2004 yılındaki genişlemeden sonra Batı sınırlarında kendisine komşu olan AB ile de ilişkilerini olumlu bir zemine oturtmuştur. Avrupa komşuluk politikası bağlamında bazı reformları hayata geçirmesi, Kiev'in Batılılaşma politikalarının bir başka göstergesidir.¹²⁵ Bu gelişmelerden memnun olmayan Putin yönetimi öncelikle bu ülkeye gönderilen doğalgaza kısmen kesinti yapmıştır. 2006 yılında ise gaz tamamen kesilmiştir. Putin yönetimi kısa bir süre sonra Moldavya'ya nakledilen doğalgaza da kesinti yapmıştır. Böylece her iki ülkede Moskova'ya tepki göstermeye başlamışlardır. 2006 yılında doğalgaz kesintisiyle açığa çıkan Moskova-Kiev gerginliği 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında patlak veren savaş sırasında kendini yeniden göstermiştir. Yuşenko Güney Osetya sorunu yüzünden patlak veren kriz sürecinde Moskova'ya sert tepki göstermiştir. Sivastopol Limanı'ndaki Rus askeri üssü ve Kırım'daki azınlıklar dolayısıyla Rusya ile benzer

¹²¹ Purtaş, *age*, s. 217.

¹²² Doksanlı yılların sonu itibariyle Rusya – Ukrayna ilişkilerini doğalgaz anlaşmazlığı, Kiev'in resmi dil politikası ve BDT savunma yapıları yerine Avrupa-Atlantik güvenlik örgütleriyle ilişkilerini geliştirmesi gibi sorunlar olumsuz etkilemiştir. (Igor Torbakov, “Rusya'dan Ayrı Ya da Rusya'nın Bir Parçası: Ukrayna –Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı”, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, Kış 2001, C. 6, No: 6, s. 308.)

¹²³ İmanov, *age*, s. 278.

¹²⁴ Nazim Cafersoy, “Ukrayna Yol Ayrımında”, *Stratejik Analiz*, C. 4, No: 55, s. 73-74.

¹²⁵ Ekrem, “Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Çin”, <http://www.turksam.org/tr/a723.html>

sorunları olan bu ülkenin sonraki dönemlerde Gürcistan'ın kaderini yaşayıp yaşamayacağı şeklinde soru işareti oluşmuştur.¹²⁶

7. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Doksanlı yıllarda planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ortaya çıkan ekonomik, siyasi ve sosyal krizler nedeniyle, Rusya için dış dünyada oldukça olumsuz bir imaj oluşmuştur. Sovyetler Birliği'nin son yıllarında başlayan kaos ortamı, Yeltsin yönetiminin uyguladığı reformlarla aşılamamış, aksine bu dönemde ülkede daha da sancılı bir dönem yaşanmıştır. Putin yönetimi ise uyguladığı dış politika stratejileri ile ülkesini bu imajdan kurtarmıştır. Piyasa ekonomisinin kurallarında radikal bir değişikliğe gitmeyen Putin, ülkesinin askeri sanayi kompleksini yeniden canlandırmış ve enerji kaynaklarını harekete geçirmiştir. Böylelikle Rusya'nın kalkınmasına ivme kazandıran Putin, ülkesini Batılı devlet ve kurumların ekonomik güdülerinden kurtarmıştır. Diğer yandan anti demokratik eylemlere girişmek pahasına ülkenin idari yapısını merkezin denetimi altına sokmuş ve ülkedeki oligarkları kontrol altına almıştır. Böylece ekonomik ve siyasi alanda eli rahatlayan Moskova yönetimi, dış politikasını daha serbest bir şekilde belirleme imkânına kavuşmuştur.

Putin'in dış politika felsefesi ne Batıcıların idealist, nede radikal Avrasyacıların realist görüşlerine dayanmaktadır. Değişik siyasi akımların bir sentezi olan Pragmatist Avrasyacılığı benimseyen Putin, dış politikasını bu ekseninde sürdürmüştür. Nitekim 11 Eylül olayları sonrasında ortaya çıkan Moskova-Washington yakınlaşması da bu siyasi anlayışın bir sonucudur. Ancak Bush yönetiminin tek kutuplu sistemi sürdürmek için giriştiği eylemler ve Putin'in çok kutuplu dünya hedefi bu yakınlaşmanın da son bulmasına neden olmuştur. Bununla beraber Rus dış politikasının batı yönelimi ihmal edilmemiştir. Bu dönemde AB ile birçok alanda ilişkiler geliştirilmiş, ayrıca kıta Avrupa'sı ülkelerinden Almanya ve Fransa ile özel ilişkiler kurulmuştur. Tek kutuplu sistemde ABD'nin eylemlerini sınırlandırmaya çalışan Putin yönetimi, Üçüncü Dünya'da ABD karşıtı jeopolitik bir mihver oluşturmaya çalışmıştır. Çin, Hindistan, İran, Irak, Suriye, Kuzey Kore, Vietnam ve ABD'nin 'arka bahçesi' olarak gördüğü Latin Amerika ülkeleri ile kurulan özel ilişkiler, bu politikanın bir sonucudur.

¹²⁶ Kamer Kasım, "Ukrayna: Bir Sonraki Kriz Noktası mı?", 09.10.2008 <http://www.usakundem.com/yazar/1053/ukrayna-bir-sonraki-kriz-noktasi-mi.html> Erişim 1.12.2008.

Uluslararası sistemi çok kutuplu bir yapıya dönüştürmek isteyen Putin yönetiminin bu doğrultuda yapmış olduğu en önemli açılım, Rus-Çin ilişkilerini stratejik ittifaka dönüştürmesi ve ŞİÖ'yü kurmasıdır. Uluslararası politikada etkin bir aktör olarak hareket etmeye başlayan bu aktör sayesinde Moskova'nın bölgesel rolü perçinlenmiştir. Nitekim ŞİÖ aracılığıyla ABD'nin 11 Eylül sonrasında Orta Asya'da elde ettiği kazanımlara darbe vurulmuştur. Putin ayrıca Yeltsin yönetiminin Yakın Çevre politikasını yeniden belirlemiş ve BDT ülkeleriyle ikili ilişkilere dayanan çok daha aktif bir politika yürütmüştür. Putin BDT üyesi ülkelere yönelik 'öncelik' ilkesine dayanan bir strateji uygulamıştır. 'Yakın çevre'ye yönelik uyguladığı strateji sonucunda Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan gibi ülkelerle ilişkilerin stratejik derinliği artırılmıştır. Bu ülkeler Moskova'ya daha fazla bağımlı hale getirilirken, Azerbaycan, Moldavya ve Türkmenistan ile ilişkiler geliştirilmiştir. Ancak Gürcistan ve Ukrayna ise Moskova'dan daha da uzaklaşmışlardır. Böylece Orta Asya'da yeniden kontrolü tesis eden Putin yönetimi, BDT Avrupası ve Güney Kafkasya'nın Batı'nın etkisine girmesine engel olamamıştır.

Sekiz yıllık iktidarı son bulduğunda içerdeki ekonomik ve siyasi sorunların üstesinden gelen Putin yönetimi, Yeltsin döneminde uygulanan dış politikayı da revize ederek, Rusya'yı uluslararası politikanın başat aktörlerinden biri haline getirmeyi başarmıştır. Ancak Rusya içinde yeni bir demokratikleşme veya eskiye dönüş dalgasının ortaya çıkması, Çeçenistan ve diğer Cumhuriyetlerin daha fazla özerklik talep etmeleri gibi ihtimaller söz konusudur. Ayrıca Rusya'nın dış ticareti ağırlıklı olarak silah sanayi ve enerji kaynakları gibi sektörlerde yoğunlaşmıştır. Ancak uluslararası piyasalarda enerji fiyatlarının düşmesi, Putin'in ekonomi alanında kaydettiği başarıyı gölgeleyecektir. Diğer yandan NATO'nun ve AB'nin son genişleme dalgalarıyla doğu Avrupa'da Moskova'nın hareket serbestisi kısıtlanmıştır. Bunlara ek olarak Putin yönetimi, ABD'nin Ulusal Füze Savunma sistemine karşılık caydırıcı bir tepki verememiştir. Bütün bunlar Putin'in politikalarının zayıf taraflarını oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- “Putin Döneminde Rusya: Realpolitik’in Dönüşü”, 27.11.2005 <http://www.nartajans.net/nuke/modules.php?name=News&file=article&sid=1888>
Erişim: 20. 04. 2009.
- “Rusya Federasyonu’nun Dış Politika Konsepti”, (ed.) Yılmaz Tezkan, *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, Ülke Kitapları, 2001.
- Adanalı, Neslihan. “Rusya Federasyonu’nun Eski Sovyet Ülkeleri ve Balkan Ülkeleri Üzerindeki Etkisi,” Şubat 2007 <http://www.izto.org.tr/nr/rdonlyres/b942deac-917e-4200-81f5-2d065174df75/7916/rusya.pdf> Erişim: 01.05.2009.
- Ağacan, Kamil ve Gökcen Ekici. “Panki Vadisi Etrafında Dönen Küresel Politika”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 19, Kasım 2002.
- Ağacan, Kamil. “ABD’nin Gürcistan’a Asker Göndermesi Terörle Mücadelede Üçüncü Cephe mi, Yoksa Köprü Başının Tutulması mı?”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 24, Nisan 2002.
- Ağacan, Kamil. “Gürcistan’ın Rusya Tarafından Gizli İlhamı”, *Stratejik Analiz*, C. 3, No: 35, Mart 2003.
- Ağacan, Kamil. “Rusya’nın Gürcistan’a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı?”, *Stratejik Analiz*, C. 1, No: 9, Ocak 2001.
- Akgül, Fatih. “Rusya’nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikaları’nın Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 3, S. 5, Haziran 2007.
- Aslanlı, Araz ve İlham Hesenov. *Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası*, Platin Yayınları, Ankara, 2005.
- Aslanlı, Araz. “ABD’de Adaletsizliğe verilen Ara: 907 Sayılı Ek Madde’nin Uygulanmasının Durdurulması,” *Stratejik Analiz*, C. 2, S. 21, Ocak 2002.
- Aydın, Dilek. “İran Nükleer Programının Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri”, *Güvenlik Stratejileri* dergisi, Yıl: 3, S. 5, Haziran 2007.
- Bal, İdris. “Rise of Shangai Cooperation Organization (SCO), in Eurasia: is it an Effective Tool in a New Big Game”, (ed.) Ertan Efegil, *Geopolitics Of Central Asia in the Post-Cold War Era: A Systemic Analysis*, Sota Press, Haarlem, 2002.
- Baycaun, Suale. “Putin’in Kazakistan Ziyareti: Moskova-Astana İlişkilerinde Yeni Bir Dönem mi?”, *Stratejik Analiz*, C. 1, No: 7, Kasım 2000.
- Bilgin, Mert. *Avrasya Enerji Savaşları*, I Q Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

- Brown, Archie. “Vladimir Putin ve Merkezi Devlet Gücünün Yeniden Tesisi”, (ed.) Yılmaz Tezkan, *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, Ülke Kitapları, 2001.
- Büyüakıncı, Erhan. “Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik Sorunları”, (ed.) Beril Dedeoğlu, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Cafersoy, Nazim. “Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları”, *Avrasya Dosyası*, Jeopolitik Özel, C. 8, No: 4, Kış 2002.
- Cafersoy, Nazim. “Rusya’daki Jeopolitik Model Arayışlarında Putin Yönetimi”, *Stratejik Analiz*, C. 4, No: 37, Mayıs 2003.
- Cafersoy, Nazim. “Ukrayna Yol Ayrımında”, *Stratejik Analiz*, C. 5, No: 55, Kasım 2004.
- Cemilli, Elnur. *ABD’nin Güney Kafkasya Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Çelikpala, Mitat. “Rus Enerji Stratejisi”, *Stratejik Analiz*, C. 8, No: 94, Şubat 2008.
- Değirmen, Burcu. “Çin-Rus Ekseninde ABD’ye Meydan Okuyor”, *Stratejik Analiz*, C. 6, No: 64, Ağustos 2005.
- Ekrem, Erkin. 12.01.2006 “Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Çin”, <http://www.turksam.org/tr/a723.html> Erişim: 1.12.2008.
- Ersun, Ömer. “Nükleer Siyasette Rus Ruleti”, *Stratejik Analiz*, C. 6, No: 65, Eylül 2005.
- Ferdinand Peter. “Sunset, Sunrise: China and Russia Construct a New Relationship”, *International Affairs*, C. 83, No: 5, 2007.
- Gomart, Thomas. “EU-Russia Relations: Towards a Way of Depression”, Center For Strategic and International Studies, Washington DC, 2008, <http://www.gees.org/documentos/Documen-03044.pdf> Erişim: 12.12.2009.
- Gül, Nazmi ve Gökçen Ekici. “Stratejik Ortaklar Arasında Bir Sorun mu Var: Putin’in Ermenistan Ziyareti ve Moskova-Erivan İlişkileri”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 19, Kasım 2001.
- Güler, Nermin. “Özbekistan Dış Politikasında Dönüm Noktası: 11 Eylül”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 20, Aralık 2001.
- Güneş, Hakan. “Yükselen Rus kapitalizminin Yeni Çarı”, http://www.siyasigazete.net/sayi_12/index.php?SayfaX=20 Erişim: 20.04.2009.
- İmambeyli, Vügar. “Kazanılmayan Rus-Gürcü Savaşı”, *Anlayış*, Eylül 2008.

- İmanov, Vügar. *Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı*, Küre Yayınları, İstanbul, 2008.
- İşyar, Ömer Göksel. *Global ve Bölgesel Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Dağlık Karabağ Sorunu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kamalov, İlyas. "Putin'in Ardından Rusya", *Stratejik Analiz*, C. 8, No: 96, Nisan 2008.
- Kamalov, İlyas. "Rusya'nın Yeni Enerji Politikaları", *Stratejik Analiz*, Cilt: 9, No: 100, Ağustos 2008.
- Kamalov, İlyas. "Rusya'nın Yeni Enerji Politikaları", *Stratejik Analiz*, C. 9, No: 100, Ağustos 2008.
- Kamalov, İlyas. *Putin'in Rusya'sı: KGB'den Devlet Başkanlığına*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kanbolat, Hasan. "Abhazya Örneğinde Kosova'nın Güney Kafkasya Yansımaları", *Stratejik Analiz*, C. 8, No: 96, Nisan 2008.
- Kanbolat, Hasan ve İlyas Kamalov. "NATO ve AB'nin Genişlemesi Çemberinde Rusya Federasyonu: Soğuk Savaş Devam mı Ediyor?", *Stratejik Analiz*, C. 4, No: 39, Temmuz 2004.
- Kanbolat, Hasan ve Kamil Ağacan. "Gürcistan'daki Rus Üslerinin Tasfiyesinde Mehter Adımları: Bir Geri İki İleri", *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 16, Ağustos 2001.
- Karabayram, Fırat. *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2007.
- Karaca, Ragıp Kutay. *Güç Olma Stratejisi: Çin (Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Kasım, Kamer. "Ukrayna: Bir Sonraki Kriz Noktası mı?", 09.10.2008 <http://www.usakgundem.com/yazar/1053/ukrayna-bir-sonraki-kriz-noktasi-mi.html> Erişim: 1.12.2008.
- Kılıçbeyli, Elif Hatun. "Russia and The European Union: An Economic and Strategic Partnership", (ed.) Ertan Efegil, *Geopolitics of Central Asia in the Post-Cold War Era: A Systemic Analysis*, SOTA Press, Haarlem, 2002.
- Köni, Hasan ve Sinan Oğan. "11 Eylül'ün Yıldönümünde Rusya: ABD ile Balayında 'Şer Eksen'i ile Flörte'", *Stratejik Analiz*, C. 3, No: 30, Ekim 2002.
- Leonard, Mark and Nicu Popescu. "A Power Audit of EU-Russia Relations",

http://ecfr.3cdn.net/1ef82b3f011e075853_0fm6bphgw.pdf. Erişim: 20.10.2009.

Maç, Nazlı. *İki Kutuplu Sistem Sonrası ABD-Rusya Federasyonu İlişkileri Bağlamında Uluslar arası Sistem Analizi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2004.

Mankoff, Jeffrey. "Vladimir Putin and the Re-Emergence of Russian Foreign Policy", International Security Studies Certificate Paper Series Number 06-02, http://www.yale.edu/macmillan/iac/security_papers/mankoff.pdf. Erişim: 12.12.2009,

Monaghan, Andrew. "Russia-EU Relations: An Emerging Energy Security Dilemma", http://www.carnegie.ru/en/pubs/media/9947Monaghan0421_%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4.doc Erişim 12.12.2009.

Moshes, Arkady. "EU-Russia relations: Unfortunate Continuity", http://www.robert-schuman.org/doc/questions_europe/qe-129-en.pdf, Erişim: 12.12.2009.

Nauşabayeva, Asem. "Yeltsin'den Sonra Putin'le Yeni Rusya", *Stratejik Analiz*, C. 1, No: 1, Mayıs 2000.

Oğan, Sinan. "Demografinin Gölgesi Altında Rusya-Kazakistan İlişkileri", *Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel*, Kış 2001-2002, C. 7, No: 4.

Oğan, Sinan. "Rus-Çin Ortaklığı ABD'yi Zorluyor", *Stratejik Analiz*, C. 6, No: 66, Ekim 2005.

Oğan, Sinan. "Şanghay İşbirliği Örgütü Küresel Güç Olma Yolunda", 09.07.2005 <http://www.turksam.org/tr/a417.html>. Erişim: 12.06.2009.

Oğan, Sinan ve Hasan Kanbolat. "Kafkasya Terazisinde Yeni Dengeler: Putin'in Azerbaycan Ziyareti", *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 2, Şubat 2001.

Oğuz, Cem C. "Bir Anka Kuşunun Ayak Sesleri mi? V. Putin'in Bir Yıllık İcraatlarının Değerlendirmesi", *Stratejik Analiz*, C. 1, No: 10, Şubat 2001.

Öke, Mim Kemal. "Kremlinoloji'den Kriminolojiye Rusya Kaynaklı Postmodern Global Tehdit", (ed.) Mim Kemal Öke, *Geçiş Sürecinde Türk Cumhuriyetleri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.

Özer, Sanem. "Avrupa Birliği Rusya ve ABD'nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri," *Akdeniz İİBF dergisi*, S. 15, 2008.

- Öztürk, Osman Metin. *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001.
- Peterson, Lee. “Başkan Putin ve İcraatları Rusya’da Eskiye Dönüş’ Olarak Kabul Edilebilir mi?”, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, Kış 2001, C. 6, No: 4.
- Purtaş, Fırat. *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Platin Yayınları, Ankara, 2005.
- Pushkov, Aleksei. “Rusya ve Yeni Dünya Düzeni”, (ed.) Yılmaz Tezkan, *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, Ülke Kitapları, 2001.
- Sapmaz, Ahmet. *Rusya’nın Trans-Kafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008.
- Soltan, Elnur. “Bush-Putin Zirvesi: Soğuk Savaşın İkinci Bitişi”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 20, Aralık 2001.
- Soltan, Elnur. “Rus Dış Politikasının Siyasi İktisadı”, *Stratejik Analiz*, C. 3, No: 29, Ekim 2002.
- Soltan, Elnur. “Rusya ve Kırgızistan: Asimetrik İlişkilerin Sürekliliği”, *Avrasya Dosyası*, Kazakistan-Kırgızistan Özel, C. 7, No: 4, Kış 2001-2002.
- Soltan, Elnur. “Türkmenistan ve Rusya: Gaz Üzerine Kurulan İlişkiler”, *Avrasya Dosyası*, Türkmenistan Özel, C. 7, No: 2, Yaz 2001.
- Somuncuoğlu, Anar. “Avrasya Ekonomik Birliği: Rus Dış Politikasında Yeni Bir Atak”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 15, Temmuz 2001.
- Somuncuoğlu, Anar. “Rusya Federasyonu’nda Merkez-Bölge İlişkilerinin Ekonomik Boyutu”, (ed.) Yılmaz Tezkan, *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, Ülke Kitapları, 2001.
- Somuncuoğlu, Anar. “Rusya’da Putin Usulü Reformlar: Güçlü Devlet, Güçlü Ordu, Güçlü Ekonomi”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 13, Mayıs 2001.
- Tanrısever, Oktay F. “Rusya-Gürcistan İlişkilerinde Artan Gerilim: Bir Sağırlar Dilsizler Diyalogu mu?”, Ağustos 2003, <http://www.stradigma.com.Aurkce/ağustos2003/print08.html>. Erişim: 01.12.2008.
- Tanrısever, Oktay F. “Rusya Federasyonu’nun Orta Asya Kafkasya Politikası: Yakın Çevre Doktrini’nin İflası”, (ed.) Mustafa Aydın, *Küresel Politikada Orta Asya, (Avrasya Üçlemesi I)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.
- Tanrısever, Oktay F. “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Kafkasya Politikası”, (ed.) Mustafa Türker, İlhan Uzgel, *Türkiye’nin Komşuları*, İmge Yayınları, Ankara, 2002.

Taşdemir, Fatma. “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Değerlendirme”, (ed.) Rafet Yinanç, Hakan Taşdemir, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

Tepe, Elif Banu. “Rusya-Çin İlişkilerinde Demografik Tehdit: Sarı Tehlike”, *Stratejik Analiz*, C. 2, No: 21, Ocak 2002.

Torbakov, Igor. “Rusya’dan Ayrı Ya da Rusya’nın Bir Parçası: Ukrayna –Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı”, *Avrupa Dosyası*, Rusya Özel, C. 6, No: 6, Kış 2001.

Türker, Haşim. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.